

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ԱՍՈՑԻԱՑԻԱ

ՀՈԼԱՆԴԱԿԱՆ ԱՌԻԶՏԻՆԳ
ՕՔՍՖԱՄ ՆՈՎԻԲ
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

«ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. ՍԱՐՏԱՐԱՎԵՐՆԵՐԸ ԵՎ
ՆԵՐԿԱ ՎԻճԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ»

ԻՐԱՎԱԲԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՅՈԹԵՐՈՐԴ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ
ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՅՈՒԶԱՆԱԱ ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆ

Նախաբան	3
---------	---

ՄԵԼԻՆԵ ՖԵՐԵԾԵՏՅԱՆ

Ներածություն	6
Փաստաբանի կարգապահական պատասխանատվությունը	7
Փաստաբանի քաղաքացիական պատասխանատվությունը	9
Եզրափակիչ մաս	13
Օգտագործված գրականության ցանկ	14

ԳՈՀԱՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Ներածություն	15
Նկարագրական մաս	16
Եզրափակիչ մաս	32
Օգտագործված գրականության ցանկ	33

ՍՍԴԵՆԱ ՍԱՐԳԱՐՅԱՆ

Ներածություն	36
Նկարագրական մաս	36
Եզրափակիչ մաս	45
Օգտագործված գրականության ցանկ	46

ԱՆԱՀԻՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Ներածություն	47
Նկարագրական մաս	48
Եզրափակիչ մաս	61
Օգտագործված գրականության ցանկ	62

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ցանկացած պետություն կարող է լինել արդարացի և հարատև, եթե ինքը կաշկանդված է իրավունքով: Այսօր յուրաքանչյուր քաղաքակիրք պետություն ինքն է ստեղծում իր ժողովրդի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության մեխանիզմները և դրանց իրականացման եղանակները: Եվ հենց այդպիսի եղանակներից է հանդիսանում փաստարանությունը՝ մարդու և քաղաքացու իշխանական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության գործում:

Փաստարանությունը, որպես իրավական ինստիտուտ, ցանկացած պետությունում կռված է աջակցելու իրավունքի կիրառման տեսության և պրակտիկայի միասնության հաստատմանը, օրենքներով երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների իրավական պաշտպանվածության հզորացմանը: Տասնամյակի ընթացքում ձևավորված փաստարանության ավանդույթները և նրա գործունեության հիմունքները փոփոխված սոցիալական պայմաններում կօգնեն փաստարանությանը առավելագույնս սեղմ ժամկետներում հաստատել իր ուրույն տեղը քաղաքացիական հասարակության համակարգում:

Հայաստանում փաստարանական ինստիտուտն ունի արդեն գործունեության 13 տարիների պատմություն: Ընդգրկված չինելով պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգի մեջ, փաստարանությունը ծառայում է քաղաքացիական հասարակությանը, որի արդյունքում հասարակությունը պահպանում է հավասարակշռությունը հասարակական ու պետական շահերի և առանձին քաղաքացիների շահերի միջև: Հենց սրանում էլ կայանում է փաստարանության հիմնական խնդիրը. իրավական նորմերի պատշաճ պահպանություն, պաշտոնատար անձանց, պետական և տեղական մարմինների, հասարակական կազմակերպությունների և այլ անձանց կողմից քաղաքացիների իրավունքների խախտման անբույլատրելիություն, խախտված իրավունքի վերականգնում, մարդու և քաղաքացու սահմանադրուեն ամրագրված որակյալ իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքի իրականացում:

Եվ հենց նմանատիպ խնդիրների իրագործմանն է նպաստում նաև «Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիա» հասարակական կազմակերպության կողմից կազմակերպվող ամենամյա ուսանողական գիտաժողովը, որն այս տարի կրում էր «Փաստարանություն. մարտահրավերները և ներկա վիճակը ՀՀ-ում» խորագիրը: Այն արդեն ձևավորված ավանդույթ է և իր հետաքրքրությունն ունի ուսանողների ու երիտասարդ իրավաբանների շրջանում:

Գիտաժողովը նպաստակ ուներ բարձրացնելու իրավաբան ուսանողների գիտելիքների մակարդակը, վերջիններիս ընձեռնելով հնարա-

Վորություն փաստաբանության ոլորտում ներկայացնելու իրենց մոտեցումներն ու նորանոր զաղափարները՝ աշխատանքում կատարվող ուսումնասիրությունների միջոցով, ինչպես նաև ապահովել նրանց մասնակցությունը փաստաբանական ինստիտուտի կայացման գործընթացում: Իրավաբան ուսանողներն իրենց գեկույցներում փորձ էին արել իրենց ուրույն լուծումներն առաջարկել և մատնանշել փաստաբանության մատրահրավերները և ներկա վիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում:

Գիտաժողովը բաղկացած էր 2 փուլից՝ գրավոր և բանափոր: Գիտաժողովին մասնակցելու հայտ էին ներկայացրել 34 ուսանողներ՝ Երևանից և ՀՀ մարզերի իրավաբանական բուհերից և բուհերի իրավաբանական ֆակուլտետներից: Գիտաժողովի գրավոր փուլին մասնակցին սահմանված ժամկետներում կազմակերպիչներին իրենց գեկույցները ներկայացրած 30 իրավաբան ուսանողները: Ներկայացված տաս լավագույն աշխատանքների հեղինակներն իրավունք ստացան մասնակցելու բանավոր փուլին, որի ընթացքում ներկայացրեցին իրենց գեկույցները, որոնցում անդրադարձել էին փաստաբանական ինստիտուտին, գործող օրենսդրությանը, Վեր էին հանել դաշտում առկա թերություններն ու բացքողումները՝ առաջարկելով իրենց տեսակետները դրանց վերացման ուղղությամբ, ինչպես նաև կատարել էին համեմատական վերլուծություններ եվրոպական մի շարք պետությունների փաստաբանական ինստիտուտների միջև: Երիտասարդ իրավաբանների երլույթները զնահատվում էին հեղինակավոր փաստաբաններից կազմված ժյուրիի կողմից, որոնց թվում էին Հայաստանի Երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիայի նախագահ, փաստաբան Կարեն Զադոյանը, փաստաբաններ Վրեժ Գասպարյանը, Անահիտ Հակոբյանը:

«Փաստաբանություն. մարտահրավերները և ներկա վիճակը ՀՀ-ում» թեմայով իրավաբան ուսանողների հանրապետական յոթերորդ գիտաժողովի «Լավագույն գրավոր գեկույց» մրցանակին արժանացավ Երևանի Պետական համալսարանի մագիստրատուրայի 1-ին կուրսի ուսանողուհի Գոհար Գևորգյանը: Գիտաժողովի երրորդ մրցանակին արժանացավ Հայ-ռուսական /սլավոնական/ համալսարանի մագիստրատուրայի 2-րդ կուրսի ուսանողուհի Մարգիենա Մարգարյանը: Երևանի Պետական համալսարանի մագիստրատուրայի 1-ին կուրսի ուսանողուհի Գոհար Գևորգյանը արժանացավ երկրորդ մրցանակին: ՀԵԽԱ-ի նախագահ Կարեն Զադոյանի կողմից սահմանված հատուկ մրցանակին արժանացավ Երևանի Պետական համալսարանի մագիստրատուրայի 1-ին կուրսի ուսանողուհի Անահիտ Հարությունյանը: Իսկ գիտաժողովի հաթոր և լավագույն հետևող ճանաչվեց Հայ-ռուսական /սլավոնական/ համալսարանի մագիստրատուրայի 2-րդ կուրսի ուսանողուհի Սելինե Ֆերեշետյանը:

Գիտաժողովի հաղթողները ստացան արժեքավոր մրցանակներ և համապատասխան հավաստագրեր: Գրավոր փուլի մյուս մասնակիցները և արժանացան մասնակցության հավաստագրերի:

Սույն գրքույթում զետեղված են գիտաժողովի գրավոր և բանավոր փուլի մրցանակային տեղեր գրադեցրած բոլոր մասնակիցների գեկույցները: Նախատեսվում է այս ժողովածուն անվճար տրամադրել իրավաբանական ֆակուլտետների գրադարաններին, ինչպես նաև անվճար տարածել իրավաբան ուսանողների, իրավաբանությամբ հետաքրքրվող անձանց և շահագրգիռ կառույցների շրջանում:

Սյուզաննա Սողոմոնյան
*Հայաստանի երիտասարդ իրավաբանների
ասոցիացիայի անդամ, փաստաբան*

ՄԵՂՄՆ ՖԵՐԵՇԵՍՅԱՅԻ

**«Մենք պատասխանատու ենք նրանց համար,
ում ընտելացրել ենք»:**

Անտուան դը Սենտ Էկզյուպերի

Ներածություն

Ցանկացած հասարակության մեջ փաստաբանը միշտ գրադեցրել է իր ուրույն տեղը: Կախված նրանից, թե պատմության զարգացման որ ժամանակաշրջանի կտրվածքով ենք դիտում երևոյթին, փաստաբանի հեղինակությունը, նրա գործունեության ակտուալությունը տարբեր է եղել: Սակայն արդի իրավական հասարակության և պետության պայմաններում դժվար է թերազնահատել փաստաբանի դերը մարդու իրավունքների, ազատությունների և շահերի պաշտպանության հարցում:

Միանգամից նշեմ, որ փաստաբանը բացի համապատասխան գիտելիքներին տիրապետող անձ լինելուց, նաև մի շարք այլ հատկանիշների կրող է: Նրա պարտականությունները չեն սահմանափակվում օրենքի շրջանակներում որոշակի գործողությունների պարտաճանաչ կատարմամբ: Փաստաբանի վրա դրված են պարտականությունների կոնքական իրավաբանական, այնպես էլ բարոյական բնույթի, որոնց պայմանականորեն կարելի է դասակարգել հետևյալ կատեգորիաներով.

1. Պարտականություններ վստահորդի առջև.
2. Դատարանի և իշխանության այլ մարմինների առջև իր վստահորդի անունից հանդես գալիս.
3. Տվյալ մասնագիտության այլ ներկայացուցիչների հանդեպ.
4. Իշխան նաև հասարակության առջև, որոնց անդամների համար ազատ և անկախ մասնագիտության առկայությունը մարդու իրավունքների պաշտպանության կարևորագույն երաշխիքներից մեկն է:

Փաստաբան-վստահորդ հարաբերություններում փաստաբանը այն կողմն է, ուս դիմել են օգնություն ստանալու համար: Փաստաբանը *a priori* «ուժեղ կողմն» է, քանի զինված է զիտելիքներով, համապատասխան փորձով և հմտությամբ: Միևնույն ժամանակ վստահորդը հաճախ գտնվում է նվազ բարենպաստ պայմաններում, որովհետև հանդիպել է պետական մարմինների անտարբերությանը, որովհետև իր իրավունքները և ազատությունները ուժնահարված է զգում, որովհետև մասնագիտական զիտելիքների բացակայության պայմաններում չի կողմնորոշվում ստեղծված իրավիճակի մեջ, իուզված է, և պարզապես չի կարողանում սառը դատել: Եվ այս պարագայում փաստաբանը պետք է կարողանա բարձր պրոֆեսիոնալիզմ դրսենորել՝ փորձելով ի-

բավարանական օգնություն ցուցաբերել իրեն դիմած անձին և դրանով իսկ կատարել իր մասնագիտական պարտքը: Սակայն լինում են դեպքեր, երբ վերջիններս անբարեխիղճ են գտնվում և չարաշահում են իրենց հնարավորությունները: Կարծում եմ, որքան էլ պարադրկալ որ կարող է թվականի բայց անհրաժեշտություն է առաջանում պաշտպանված լինել նաև փաստաբանի գործողությունների հետևանքով առաջացած վնասներից:

Իրավունքի տեսության մեջ հայտնի է փաստաբանին կարգապահական, քաղաքացիական և քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերը: Սույն աշխատանքի շրջանակներում ես կանդրադառնամ միայն կարգապահական և քաղաքացիական գույքային պատասխանատվության նորմերին:

Փաստաբանի կարգապահական պատասխանատվությունը

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն փաստաբանների պալատը վերահսկողություն է իրականացնում իր անդամների կողմից փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքի և փաստաբանների պալատի կանոնադրության պահանջների պահպաննան նկատմամբ: Նույն օրենքի 39-րդ հոդվածը սահմանում է, որ փաստաբանը ենթակա է կարգապահական պատասխանատվության սույն օրենքի, փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքի և փաստաբանների պալատի կանոնադրության պահանջները խախտելու, իր մասնագիտական պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար:

Ի սկզբանե նշեմ, որ Օրենքը բավականին մակերևսային է դիտարկում փաստաբանին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու ինստիտուտը՝ ընդամենը երկու հոդվածների սահմաններում փորձելով կարգավորել պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերն ու առիթները, փաստաբանի իրավունքները և պարտականությունները, գործի բննության ընթացքը: Արդյունքում ստացվում է, որ չկա մշակված կարգ, որը կսահմաներ գործի քննության ժամկետները, կարգապահական խախտման վերաբերյալ հաղորդումների քննարկման կարգը և փաստաբանի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելը, կարգապահական վարույթի հարուցումը մերժելը, կարգապահական վարույթի գործի քննության կարգը, փաստաբանին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ պալատի խորհրդի որոշումը և այլն: Այս առումով գտնում եմ, նապատակահարմար կիներ կատարելագործել փաստաբանության մասին օրենսդրությունը տվյալ մասով. դա հնարավորություն կտա ավելի ուշալ պատկերացնել պատասխանատվության ենթարկելու գործընթացը, որը կկատարվի օրեն-

քի տարի համաձայն և առիթ չի ընձեռնի կասկածել պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշման օրինականության և հիմնավորվածության մեջ: Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ ողջունում եմ «Փաստաբանության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու նախագիծը, որը առաջարկում է գործող օրենքի 39-րդ և 40-րդ հոդվածները փոփոխել և լրացնել նի շարք ընթացակարգային նորմերով: Հարկ չեմ համարում թվարկել առաջարկվող բոլոր փոփոխությունները, բայց որպես օրինակ կարող եմ նշել կարգապահական վարույթի գործը փաստաբանների պալատի խորհրդի ըննարկմանը նախապատրաստելը, պալատի խորհրդի կողմից որոշման խորհրդակցական սենյակում կայացնելու կարգը, կամ փաստաբանների պալատի խորհրդի կողմից փաստաբանների պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործը հարուցելու և կարճելու հիմքը:

Բացի դրանից, կցանկանայի անդրադառնալ ևս մեկ հարցի, որը ցանկացած տեսակի պատասխանատվության անկյունարարերից մեկն է: Հաշվի առնելով փաստաբանի գործունեության կարևորությունը և կատարած խախտումների հետևանքների ծանրությունը, կարծում եմ ճիշտ չէ սահմանափակվել միայն գործող օրենսդրությամբ նախատեսված փաստաբանի նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժերի տեսակներով, այս է՝ նկատողությունը, խիստ նկատողությունը և տուգանքը: Չեմ կարծում, որ, օրինակ, համապատասխան մասնագիտական գիտելիքների բացակայության կամ պարզապես գործի նկատմամբ անտարբերության պատճառով հայցային վաղեմության ժամկետները բաց բողած փաստաբանի նկատմամբ խիստ նկատողություն կամ անգամ տուգանք կիրառելու ուղղված է պատասխանատվության նպատակների իրականացմանը: Մույլ տված սխալի իրավաբանական հետևանքները այնքան մեծ վտանգ են պարունակում վստահողի համար, և անբույլատրելի են բարձրագույն իրավաբանական կրթություն ունեցող անձի համար, ուստի նախատեսված տույժերը որևէ խնդիր չեն լուծի, և առհասարակ անհանաչափ են իրավախախտմանը:

Վերադասնալով Օրենքի փոփոխությունների և լրացումների նախագծին, կարծում եմ արդարացված է տույժերի տեսակներին լրացուցիչ վերապատրաստման դասընթացներին մասնակցելը և փաստաբանի արտոնագրի գործողության դադարեցումը որպես տույժի տեսակ ավելացնելը: Փաստաբանի նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժը պետք է համաշափ լինի կատարված խախտմանը: Կարգապահական տույժ կիրառելու փաստաբանների պալատի խորհրդողը հաշվի է առնում նաև խախտման հետևանքները, փաստաբանի անձը, մերքի աստիճանը, առկա տույժերը, փաստաբանին բնութագրող ուշադրության արժանի այլ հանգամանքներ: Եվ այս պարագայում միգուցե ավելի նպա-

տակահարմար կլինի, օրինակ, կարգապահական պատասխանատվության ենթարկվող ոչ փորձառու փաստաբանի նկատմամբ կիրառել լրացուցիչ վերապատրաստման դասընթացներին մասնակցությունը որպես տույժի տեսակ: Դա հնարավորություն կտա խուսափել հետազսիաստումներից և կատարելագործել նրա գիտելիքները և փորձը:

Այսպիսով, կարծում եմ, որ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը կարգապահական պատասխանատվությունը կարգավորելու մասով կատարյալ չէ և հնարավորություն չի տալիս նույն օրենքով որպես Փաստաբանների պալատի խնդիրներ ամրագրված նորմերը իրականացնել, այն է՝ վերահսկորություն իրականացնել իր անդամների կողմից փաստաբանի վարքագիր կանոնագրքի և փաստաբանների պալատի կանոնադրության պահանջների պահպանման նկատմամբ, կազմակերպել իր անդամների մասնագիտական ուսուցումը և վերապատրաստումը, միջոցներ ձեռնարկել փաստաբանության հեղինակության բարձրացման ուղղությամբ:

Փաստաբանի քաղաքացիական պատասխանատվությունը

Բացի կարգապահական պատասխանատվությունից փաստաբանը կրում է նաև քաղաքացիական պատասխանատվություն վատահորդի առջև: Ինչպես հայտնի է, փաստաբանը ներկայացնում է վատահորդի շահերը ծառայությունների մատուցման կամ հանձնարարության պայմանագրի հիման վրա: Պայմանագրից բխող պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու դեպքում փաստաբանը կարող է ենթարկվել քաղաքացիական գույքային պատասխանատվության:

Զեկույցը նախապատրաստելիս ես չկարողացած գտնել Հայաստանի Հանրապետության դատավայր պարագաների լրացնելու վատահորդի վնասների հատուցման պահանջի մասին որևէ գործ: Հավանաբար արդի հասարակությունը դեռևս չի պատկերացնում, որ հնարավոր է պահանջ ներկայացնել փաստաբանի դեմ, որին ինքն է օգնության դիմել: Սա իհարկե կարող է ունենալ իր արածարանական բացարձությունը. չէ որ դժվար է թիկնապահ ունենալու պարագայում ևս մեկ թիկնապահ ունենալ առաջին թիկնապահից պաշտպանվելու համար: Միգույն այս համեմատությունը չափազանցություն թվա, սակայն որոշակի նմանություն այնուամենայնիվ կա: Փաստաբանի անպատշաճ գործողություններից տուժած անձը ստիպված է լինում դիմել մեկ այլ փաստաբանի, որպեսզի կարողանա վերականգնել իր խախտված իրավունքները:

Այս պարագայում մարդկությունը մշակել է մեխանիզմներ, որոնք հնարավորություն են տալիս խուսափելու նմանօրինակ բարդ իրավի-

ճակներից և ռեալ են դարձնում փաստաբանին պատասխանատվության ենթարկելը: Սույն գեկույցում ես կփորձեմ մի փոքր լուսաբանել փաստաբանի մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրության ինստիտուտը, զարգացման պատմությունը, տեսակները, ինչպես նաև հարցադրումներ կատարել արդյո՞ք ունի հայկական հասարակությունը «ապահովագրվելու» կարիք, եթե այս, ապա, արդյո՞ք այն կլուծի վստահորդի պաշտպանվածության խնդիրը, և վերջապես ապահովագրման այդ վիրթարի համակարգի ի՞նչ տեսակները կարող են կիրառելի լինել մեր իրականության համար:

Մասնագիտական ապահովագրությունը լինում է պարտադիր և կամավոր: Մասնագիտական ապահովագրության կամավոր կամ պարտադիր մողելի ընտրության ժամանակ չի կարելի հաշվի չառնել տնտեսական իրական պայմանները, դատական վիճակագրական ցուցանիշները, և տվյալ պետությունում գոյություն ունեցող գիտական նախադրյաները:

Գերմանիայում և Ֆրանսիայում փաստաբանների (ինչպես նաև մի շարք այլ մասնագիտությունների) պատասխանատվության ապահովագրումը պարտադիր է: Եվ դա այս պարագայում, երբ միայն Գերմանիայի դաշնային դատարանը տարեկան քննում է մոտավորապես 100 հատ գործ հաճախորդների կողմից փաստաբանների դեմ ներկայացրած հայցերի հիմքով: ‘Դեռևս անցյալ դարի 60-ական թվականներին գերմանական գիտնականների կողմից մանրազնին ուսումնասիրվել է փաստաբանական պայմանագիրը, այդ թվում նաև՝ փաստաբանի քաղաքացիականական պատասխանատվության պայմանները, հնարավոր վնասները, պատճառա-հետևանքային կապը և այլն: Զարմանալի չէ, որ փաստաբանի պատասխանատվության ապահովագրությունը փաստաբանների, ապահովադիրների և անգամ հաճախորդների (որոնցից շատերը պատրաստ են վճարել փաստաբանի ապահովագրության համար) միջև վճառների բաշխման լավ հղկված մեխանիզմ է:

ԱՄՆ-ն դեռ փոխազդան որոնման մեջ է. փաստաբանի մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրությունը՝ որպես պարտադիր ընդունել, ինչպես, օրինակ, Իլլինոյս կամ Օրեգոն նահանգներում, թե՛ քողնել այս փաստաբանի հայեցողությանը՝ պարտավորեցնելով զգուշացնել հաճախորդին վերջինիս բացակայության մասին, այլ խորենով՝ իրապարակել իր ապահովագրական կարգավիճակը (disclosure rule):

Այսպիսով ապահովում է հաճախորդի անվտանգությունը (քանզի ինքը նախազգուշացված է) մի կողմից, և փաստաբանն ունի ընտրության հնարավորություն մյուս կողմից՝ ապահովագրություն և վստահություն ձեռք բերել պոտենցիալ հաճախորդների մոտ, կամ տնտեսել և դրանով էլ միզուցե վանել հաճախորդներին բանկարժեք և ոխսկային

հանձնարարկաններով: Մասնագիտական պատասխանատվորյան ապահովագրման եվրոպական մոդելը ավելի ազնիվ է թվում, սակայն ամերիկյանը, անշուշտ, ավելի դեմոկրատական է:

Մասնագիտական պատասխանատվորյան կամավոր ապահովագրության առավելությունները կայանում են նրանում, որ այն կարող է դառնալ պարտադիր ապահովագրության ընդունման ճանապարհին մի քայլ: Դա հնարավորություն կտա մշակել ապահովագրական հատուցման ստացման գործընթացը, ապահովագրական պատահարներ տեղի ունենալու հնարավորությունների, ինչպես նաև մտածված և հաշվարկված ապահովագրական սակագների հաշվարկը կատարելու համար նախնական վիճակագրական տվյալներ ստանալ, ձևակերպել ապահովագրական ռիսկի աստիճանը աճեցնող կամ նվազեցնող գործակիցները:

Համեմատելով ՀՀ գործող օրենսդրությունը և դատական պրակտիկան հետխորհրդային ցանկացած պետության հետ՝ չափազանցություն կլիներ մտածելը, թե իրավաբանական ծառայությունների պատվիրատուններն այսօր իրենց ֆինանսավետ խոցելի են զգում՝ ապահովագրական պայմանագիր չունեցող փաստարաննին դիմելով: Ըստ վիճակագրական տվյալների հաճախորդները վճասների հատուցման հայցեր գրեթե չեն հարուցում փաստարանների դեմ: Ծատ հազվադեպ են նման վեճերը դատական քննության առարկա դառնում, դրւու չգալով փաստարանների պալատի կողմից հաճախորդի բողոքի քննարկման շրջանակներից: Որպես արդյունք փաստարանները առանձնապես ցանկություն չեն ունենա մասնագիտական պատասխանատվորյան ապահովման պայմանագրեր ստորագրել:

Եթե խոսքը գնում է գիտական նախադրյալների մասին, այն է՝ փաստարանի քաղաքացիա-իրավական պատասխանատվորյան պայմանների գիտական-պրակտիկ վերլուծության աստիճանի մասին, ապա այն, ցավոք, բացակայում է: Հայրենական իրավաբանությունը, ի տարրերություն գերմանականից, չունի այդպիսի աշխատանքներ: Այն դեպքում, եթե առանց հստակ պատկերացումների, թե ո՞ր դեպքերում և պատճառված ի՞նչ վնասի համար է փաստարանը գույքային պատասխանատվորյուն կրում հաճախորդի առջև, մասնագիտական պատասխանատվորյան ապահովությունը վերածվում է դեկլարատիվ ինստիտուտի:

Ապահովագրական պատահարների ընդհանուր հատկանիշը փաստարանի մասնագիտական պատասխանատվորյան ապահովագրման ժամանակ փաստարանի՝ իրավաբանական ծառայությունների մատուցման պայմանագրի խախտմամբ առաջացացած վնասները վստահորդին հատուցելու պարտականությունն է: Հետևաբար վստահորդը պետք է ապացուի, որ

1. Փաստաբանը չի կատարել կամ ոչ պատշաճ է կատարել պայմանագրով նախատեսված պարտականությունները (պայմանագրում ուղղակիորեն նշված կամ փաստաբանական գործութեության ստանդարտներից բխող)։
2. Հաճախորդը կատարել է կամ պետք է կատարի որոշակի ծախսեր խախտված իրավունքները վերականգնելու համար (իրական վնաս), կամ բաց է բողել որոշակի օգուտ ստանալու հնրավորությունը (բաց բողնված օգուտ)։
3. Թվարկվածներից առաջինի և երկրորդի միջև առկա է պատճառահետևանքային կապ։

Հայտնի են բարդությունները, որոնք ուղեկցում են հատուկ մասնագիտական գիտելիքներ պահանջող գործերի քննությունը։ Եվ այդ տեսանկյունից առանձնապես տարբերություն չկա քննվում է արդյոք սխալ բուժմամբ պատճառված վնասի հատուցման, թե՝ փաստաբանի անպատշաճ կատարված գործողությունների արդյունքում առաջացած վնասների հատուցման պահանջի գործ։

ԱՄՆ-ի դատարանները երբեմն այս հարցը լուծում են փաստաբանների կողմից մասնագիտական ստանդարտների խախտման և հաճախորդների վնասների առկայության միջև պատճառահետևանքային կապի արձանագրմանը։ Դատարանը ֆորմալ է գնահատում գործի փաստական հանգանանքները փաստաբանի համար մասնագիտական կանոնների պարտադիր լինելու զաղափարից ելնելով, օրինակ՝ եթե զգուշացրել է ժամանակին շահերի հնարավոր բախումների մասին, ապա մեղավոր չէ վնասների առաջացման համար, չի զգուշացրել՝ պատասխանատվություն է կրում, եթե շապացուցի պատճառական կապի բացակայությունը կամ իր անմեղությունը։

Առանձին խնդիր է փորձագետների առկայությունը, որոնք կարող են փաստաբանի գործողությունների, և դրանց իսկ պատճառով առաջացած հետևանքների մեջ մատնաշել մասնագիտական սխալները։ ԱՄՆ-ում առավել փորձառու փաստաբանների մեկնարանությունները իրենց կողեզաների սխալների վերաբերյալ սովորական երևույթ են։ Դա հեշտ է բացադրել, հաշվի առնելով փաստաբանների մասնագիտական զանցանքների մասին փաստաբանության ինքնակառավարման մարմիններ հայտնելու պարտականությունը, որը ամրագրված է Իրավաբանների Ամերիկյան ասոցիացիայի Մասնագիտական ստանդարտներում։ Հայաստանում մի փոքր այլ պատկերացում է ստեղծվել կորպորատիվիթյան վերաբերյալ, մասնափրապես՝ կողեզաների ոչ պրոֆեսիոնալ գործողությունների վերաբերյալ մեկնարանությունները չեն ողջունվում։

2007թ. Հայաստանում մեկնարկել է սնանկության գործերով կառավարիչների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագ-

բումը: Չուզահեռներ անցկացնելով՝ նշեմ, որ այս դեպքում ևս գործ ունենք ծառայությունների մատուցման ոլորտի հետ, և ժամանակի ընթացքում փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրումը կարող է հաճախորդների վճասների հատուցման բավականին արդյունավետ եղանակ դառնալ: Սակայն պետք է հաշվի առնել, որ այն կարող պահանջված լինել միայն այն դեպքում, եթե հասկանալի, ընկալելի լինի ինչպես դատավորների, փաստաբանների, այնպես էլ շարքային բաղաքացիների (պոտենցիալ հաճախորդների) համար: Հստակության բացակայությունը կարող է հանգեցնել նրան, որ ապահովագրությունը կվորցնի իր կիրառական նշանակությունը և կդառնա փաստաբանի իմիջի տարր և կառաջացնի իր ծառայությունների արժեքի անտեղի ավելացում:

Հարկ եմ համարում նշել, որ սույն ոլորտում ապահովագրության ինստիտուտի կիրառումը ինքնին չի կարող դիմուել որպես վստահորդի պաշտպանության հարցի լուծում: Այն կարող է նվազագույնի հասցնել բոլոր անհանգստությունները, ծախսերը, որոնք կրում է վստահորդն իր օգտին չկայացած վերջնական դատական ակտի առկայության պայմաններում: Իսկ վերաբերում է փաստաբաններին, ապա իմ համոզմանք, չպետք է կարծիք ձևավորվի, որ իրենց մասնագիտական պատասխանատվությունը ապահովագրող փաստաբանները վստահ չեն իրենց ուժերի վրա, «ապարտվելու վախ» ունեն և լրանով են ուղղորդվում ապահովագրական պայմանագիրը ստորագրելիս: Սակայն, չե՞ն որ փաստաբանը առաջին հերթին պետք է մտահոգված լինի իր վստահորդի շահերի պաշտպանությամբ, և ապահովագրված լինելու դեպքում կկարողանա զերծ պահել իրեն օգնության դիմած անձին ոչ բարենքը պաստ հետևանքներ կրելու իրավիճակից:

Եզրափակիչ Մաս

Փաստաբանի պատասխանատվության ինստիտուտի արդյունավետ կիրառումը մի շարք խնդիրներ կարող է լուծել՝ բարձրացնել փաստաբանների հետինակությունը հասարակության մեջ, կոնկրետ գործով մեղմացնել ոչ բարենպաստ հետևանքները, որոնք կարող են առաջանալ փաստաբանական սխալի պատճառով:

Այս զեկույցի միջոցով ես փորձեցի լուսաբանել որոշ հարցեր, որոնք իմ կարծիքով արդի են ու քննարկման կարիք ունեն: Գործող օրենսդրությունը պետք է հնարավորություն տա Փաստաբանների պալատին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու պարզ, հասկանալի գործընթաց ապահովել: Իսկ ինչ վերաբերում է քաղաքացիական փաստախանատվության ինստիտուտի կիրառմանը, ա-

պա վստահորդը պիտի պաշտպանված զգա իրեն փաստաբանի անքարեխիղճ գործողություններից: Հատկապես վերջին դրույթին մեծ կարևորություն տալով՝ նշեմ, որ մեծ տարրերություն կա, երբ իրավունքները, օրինական շահերը խախտվում են հարևանի, գործընկերոջ, անգամ ընտանիքի անդամների կողմից, և այն դեպքերի միջև, երբ դա իրեն թույլ է տալիս փաստաբանը՝ մի մասնագետ, որը հանձն է առել այս կամ այն չափով լուծել վստահորդի խնդիրները:

Վերադառնալով այն զաղափարին, որը ես ընտրել եի որպես աշխատանքիս նախարան՝ ասեմ, որ դժվար է չհամաձայնել մեծ գրող Էկզյուպերիի հետ և այն, իսկապես, արատահայտում է վստահորդ-փաստաբան հարաբերությունների էությունը: «Ընտելացնել» բառի իմաստը տվյալ դեպքում կարելի է հասկանալ որպես ծեռք բերված պայմանավորվածության համաձայն հանձն առնել, պատասխանատվություն վերցնել որևէ մեկի իրավունքների, ազատությունների և շահերի պաշտպանության համար: Եվ այդ ինաստով, փաստաբանները, այս, պատասխանատու են նրանց համար, ում ընտելացրել են:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Իրավական ակտեր

- ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունված 05.07.1995թ. (27.11.2005թ. փոփոխություններով):
- «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք (14.12.2004թ.):

Մասնագիտական գրականություն

- Услуги: проблемы правового регулирования и судебной практики: сб. Науч.-практ. Ст.: Кратенко М.В.-М., 2007.
- Адвокатура и государство. Стецовский Ю.И.: М., 2007.
- Становление адвокатуры в России. Стецовский Ю.И.: М., 2010.

Գնհար Գլորգյան

Ներածություն

Eöi eí ñêi é. | ., 1997, t̄g 1
2 s1 / - s - s - s - s - s -

մը դպրձնել այն, որ հազարավոր փաստաբաններ նյութապես ապահովված են ոչ ավելի քան բժիշկները, ուսուցիչներն ու ինժեներները, և որ որոշ շրջաններում քրեական գործերի 80%-ով փաստաբանն իր աշխատանքի համար վարձատրվում է պետության կողմից, որը կազմում է չնշին գումար: Ամենահավորն այն է, որ փաստաբանները սկսում են ռմբակոծել միմյանց, բաղկում բամբասանքների ու բանարկության մեջ, մեկը մյուսի նկատմամբ բույլ տախս հրապարակային անհարգալից արտահայտություններ: Ծաղկում են հաճախորդներին մեկը յուսից խելեն ու փոխադարձ վիրավորանքները: Զեսվորվում է միայնակ գայլի հղուերանությունը, որի համար ոչ ոք և ոչինչ չափանիշ չէ»¹: Հեղինակի կողմից մատնանշված այս խնդիրներն այսօր հրատապ լուծում են պահանջում, խնդիրներ, որոնց առաջացման պատճառները բազմազան են /պատմական, քաղաքական, սոցիալական, ազգային և այլն/, իսկ լուծման ուղիները պետք է լինեն համակարգված, մշակված ու նախատակային: Այս ճանապարհին փոքր դեր չեն խաղում նաև փաստաբանների բարոյական դաստիարակությունն ու երիկայի նորմերի կատարելագործումը, փաստաբանների կողմից երիկայի նորմերի պահանջներին հետևելու բարոյական պարտականության գիտակցումը, վստահորդների, դատարանի, գործընկերների, այլ անձանց ու մարմինների հետ փոխհարաբերություններում փաստաբանության հեղինակության բարձրացմանն ուղղված վարքագիծ դրսերման ու հասարակական վատահության ձեռքբերման խնդիրի կարևորության գնահատումը: Աշխատանքի մեջ փորձ է արվել ուսումնասիրել ահա այս խնդիրները, վերհանել առկա բերություններն ու բացընդուները, առաջարկվել են դրանց հարթման ուղիները՝ հնարավորինս հաշվի առնելով փաստաբանության զարգացման պատմական փորձն ու համենատերով այլ երկրների համապատասխան հնատիտուտների հետ:

Նկարագրական մաս

Φωισταρβανικαն էքիկայի որոշ հիմնահարցեր փաստաբանապահորդ փոխհարաբերություններում.

«Պաշտպանը, ավելի քան դատավարության մյուս մասնակիցները, պարտավոր է հարգել իր պաշտպանայի արժանապատվությունը, պաշտպանել նրա ինքնամբությունը և հանդես գալ նրա պաշտպանության օգաղին։ Պաշտպանը մեղադրությունները է, խորհրդականը»²։

¹ Ст. Демидова Л.А. Адвокатура в России. Учебник, Москва, 2006, § 191.

² Stí u Éi áeeéí á Á.N. Þðeäé÷áñéà yðeéà. Ó÷ááí eé äey áóçí á. I í ñéàà, 1999, tþg 130:

Մարդկային հասարակության ձևավորման առաջին օրերից հասարակության անդամների միջև ձևավորվել են որոշակի հարաբերություններ, որոնք ենթարկվել են սոցիալական կարգավորիչների՝ սովորույթների, ավանդույթների, արարողակարգերի, կրոնական պատվիրանների, բանավոր ասացվածքների, լեզենյների, բարոյականության, իրավունքի նորմերի ազդեցությանը։ Այս սոցիալական կարգավորիչները, բացի իհնանական՝ կարգավորիչ գործառություն, կատարում են նաև գնահատողական գործառույթ։ Երևոյթներն ու իրադարձությունները գնահատում որպես բարի և չար, արժանի ու անարժան, արդար ու անարդար, անդրադառնում պարտին, պատասխանատվությանը, պատվին ու արժանապատվությանը և այլն։ Իսկ այստեղ առաջնային են հենց բարոյական նորմերը։ Ինչպես բնորոշում է Ա.Ն. Կորյիհիկովը. «Բարոյականության նորմերը սոցիալական նորմեր են, որոնք կարգավորում են հասարակության մեջ մարդու վարքագիծը, նրա հարաբերություններն այլ մարդկանց ու հասարակության հետ։ Դրանց կատարումն ապահովում է հասարակական կարծիքի, ներքին համոզվածության ուժով՝ իհնանական բարու և չարի, արդարի ու անարդարի, բարեգործության ու մեղքի, անհրաժեշտի ու քննադատելիի վերաբերյալ տվյալ հասարակության պատկերացումների վրա»¹։ Իսկ առավել բարձր բարոյական պահանջների անհրաժեշտությունը, հետևաբար և հատուկ մասնագիտական բարոյականության անհրաժեշտությունը, ինչպես ցույց է տալիս պատմական փորձը, առաջին հերթին վերաբերում է բժշկական, իրավաբանական, մանկավարժական, գիտական, լրագրողական և գեղարվեստական գործունեության տեսակներին, այսինքն, այն բնագավառներին, որոնք անմիջականորեն կապված են անհատի դաստիարակության ու պահանջնունքների բավարարման հետ։ Իրավաբանական երիկայի տեսակներից փաստաբանական երիկան միշտ էլ եղել է գիտնականների ու պրակտիկ աշխատողների ու շաղրության կենտրոնում։ Դա հավանաբար բացարկում է նրանով, որ փաստաբանի գործունեության ընթացքում առավել հաճախ և արտահայտված են քան իրավաբանի ցանկացած այլ տեսակի գործունեության ընթացքում, առաջանում են իրավիճակներ, որոնց ճիշտ լուծումը կախված է ոչ միայն իրավական նորմերի պահանջները, այլև առաջին հերթին հենց բարոյական նորմերի ու սկզբունքների պահանջները պահպանելուց։ Տիրապետելով հատուկ գիտելիքների՝ փաստաբանը կարող է ծառայեցնել դրանք իր շահերին՝ օգտագործելով իրեն դիմող անձանց վստահությունն ու անփորձությունը։ Մինչդեռ փաստաբանից սպասում են, որ նա պետք է ծառայություններ մատուցի ու պաշտպանի նույնիսկ այն մարդկանց, ովքեր ոչ միշտ են կարող իրեն

¹ ՏԵ՛Ս ԷՇ այս պատճենը առ Ա.Ն. նշանակած աշխատության էջ 6:

մտնում տվյալ անձի շահերից բխող որոշման ընդունումը, ազգակցական, անձնական կամ կախյալ հարաբերությունների մեջ է գտնվում այն պաշտոնատար անձից, որը մասնակցել կամ մասնակցում է տվյալ գործի քննորյանը, պետք է ներկայացնի վստահորդի շահերը որևէ գործում, և այդ անձի շահերը հակասում են նախկին վստահորդի շահերին, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նախկին վստահորդը տախու է իր գրափոր համաձայնությունը: ՀՀ վաստարանի վարքագծի կանոնագիրը՝ /այսուհետև՝ Կանոնագիրը/՝ այս հիմքերին ավելացնում է, որ վաստարանը պետք է նկատի ունենաւ հանձնարարությունը կատարելու իր նախանագիտական հնարավորությունները, չպետք է ընդունի հանձնարարությունը, եթե գրադադարության կամ որևէ այլ պատճառով չի կարող պահպել հանձնարարության բարեխիղը և ժամանակին կատարումը /13-րդ հոդված/: Այս հիմքերից բացի որպես հանձնարարության կատարումը մերժելու հիմք տեսական գրականության մեջ նշվում է նաև այն դեպքը, երբ վաստարանը վստահ է, որ տվյալ գրուվը ինքը կարող է հարցաքննվել որպես վկա¹: Պետք է ավելացնել, որ այս դեպքում վաստարանը պետք է հաստատապես համոզված լինի դրանում, դա չպետք է կապված լինի վաստարանական գաղտնիքի հետ և, ինչպես Բոյկովն է ասում, նա պետք է գիտակցի, որ «...այդ գրուվը կարող է լինել անփոխարինելի վկա»²: Դ.Պ. Վատնանը նշում է, որ այն դեպքում, երբ ստանձնած հանձնարարությամբ վաստարանի դիրքորոշումը պետք է հիմնվի օրենքի այլափակ մեկնաբանության վրա, որի մասին իրավաբանական գրականության մեջ նախկինում վաստարանը բացասական կարծիք է հայտնել, նա իրավունք չունի ընդունել հանձնարարությունը³: Սակայն սա չի կարող միանշանակ արգել լինել. հնարավոր է, որ վաստարանը հետաքայլում փոխած լինի իր դիրքորոշումը, կամ օրենքի մեկնաբանության վերաբերյալ ուժի մեջ մտած լինի Վերաքննիչ դատարանի նախադեպային որևէ որոշում և այլն: Վերը նշված հիմքերը չեն վերաբերում օրենքի այն բացերին և բերություններին, որոնց վերաբերյալ ժամանակին վաստարանն արտահայտել է իր կարծիքը. բանի որ վստահորդի օրինական շահերի պաշտպանության իրականացումը օրենքի բացերի օգնությամբ չի հակասում ո՛չ օ-

¹ Տես ս. օրինակ, Աձնահանության վեջը, 2-ա հաշված էա, եղի ծառաց մասին պատճեն, լ. 1 նույնագույն պատճեն, 2000, էջ 71; Կամ Աօթի այլ Ա. Ի. Աձնահանության վեջը, 2-ա հաշված էա, լ. 1 նույնագույն պատճեն, 2003, էջ 174:

² Stúl Áílééítá A.A. Yóóééa Tíði Óáññéití áéüüí Té çáuèéðú Tí óáí éí áí ñí ááééal. I ñééáá. 1978. fó 60:

³ Αάσι αί Ά.Γ. Αάσι εδόνεαγ ύδεεα /ί δααηδααί ί ουα ή πή ή αυ ηοάαατή αί /ί δααηδααεδαεηδαα /ί αάσαααί ηεει ιάαεαι /,] ή ηεα, 1977, έθηη 114-115.

ինքին, ոչ փաստաբանական երիկային¹: Այսպիսով, բացի Վերը նշված դեպքերից, փաստաբանը միշտ պարտավոր է իրեն դիմած անձին ցույց տալ իրավաբանական օգնություն՝ անկախ այդ անձի անձնական հատկանիշներից, կատարած հանցագործության բնույթից և այլ հանգամանքներից: «Փաստաբանը, որը պաշտպանությունից իրաժարվում է մեղադրյալի հանդեպ ունեցած անձնական հայացքների պատճառով, այդ րոպեին դառնում է դատավոր, որը մեղադրում է անձին մինչև դատավճի կայացումը և արդարադատության կշեռքին է նետում իր կարծիքի ողջ ծանրությունը, գուցե և միսալ, բայց իր եռթյանը ծանրակշիռ կարծիք, քանի որ այն արտահայտվել է փաստաբանի կողմնից: Մեփական ընտրություններ կանգնեցնել բացառապես ազնիվ պաշտպանության վրա, վերցնել միայն այն գործերը, որոնց հաջողության մեջ կասկած չկա, նշանակում է ինքն իր համար ստեղծել անհարահարելիության ինչ-որ ռեկորդ. սա կարող է մեկնարանվել որպես սեփական սնամիառության բավարարում և մրցավագք՝ հանուն գովազդի»²: Ինչպես Ա. Լինին է ասում, գործը ստանձնելիս փաստաբանն իրավունք չունի իրեն այս հարցը տալու. «Ինչո՞ւ ես պետք է աշխատեմ թեթևացնել այն մարդու ճակատագիրը, որը ծանրագույն հանցագործություն է կատարել, հատկապես, եթե ես ամրողովին համոզված եմ, որ նա այդ հանցագործությունը կատարել է, իսկ մեղմացնող հանգամանքները բացակայում են»: Իսկ եթե այնուամենայնիվ հարցը տրվում է, ապա պատասխանը պետք է լինի մեկը՝ դա է պահանջում իմ մասնագիտական պարտքը³: Ինչպես ֆրանսիական կանոններն են ասում. «Յանկացած մեղադրյալ պաշտպանության իրավունք ունի, և ամեն մի պաշտպանություն /այսինքն/ ցանկացած գործով/ բարոյական է»⁴:

² Ст. 1 Демидова Л.А. Адвокатура в России. Учебник, Москва, 2006, § 192.

³ Ёааे А., І аї ёеї А. І Ѱааñòåáí î úа è ýòèë-âññéèà ðòåâáí åáí èý è åâáî èå-òó. Ðî ñòééñéäÿ þñòðèöèÿ. 2003. #3. №25-27: Утçркпюицн լաւ Կոլոս
Н.М., Богдашова Е.Л., Гутников А. Б. І ðî ôåññéè í åéüí àÿ ýòèèà þðèñòà-
éí í ñòéüòåí òà, №áí èô-І åòåâáóðà, 2004, էջ 225:

⁴ St u J. des Cressonneries: Entretiensser lq Profession d'qvocqt et les regles professionnelles: Bruxelles; 1925. C. 28-29: Utvørtprøvniðu þun í Þéyj néeé f. f. Í ðaaða è éf auð að óaf è af í cænæða. Í Þéyj, 1927 t. 61:

Հանձնարարության ընդունման պահին հանձնարարության օրինականության, վստահորդի շահի օրինական լինել-չլինելու վերաբերյալ գրականության մեջ հանդիպում ենք հակասական կարծիքների: Մեր կարծիքով նախ պետք է տարբերակել քաղաքացիական և քրեական գործերը: Քաղաքացիական գործերով փաստաբանի ազատությունն ավելի մեծ է: Անգամ եթե հանձնարարությունը ստանձնելու պահին հնարավոր չինի որոշել դրա օրինականության հարցը, հետագայում ցանկացած պահի փաստաբանը կարող է հրաժարվել այն կատարելուց: Վստահորդի հետ կնքած պայմանագիրը քաղաքացիական գործարք է, և պայմանագրում նախատեսված պայմանների դեպքում կողմերից յուրաքանչյուրին հնարավորություն է տալիս միակողմանիորեն դադարեցնել այն: Բայց եթե վստահորդը միշտ օգտվում է այս իրավունքից և պարտավոր չէ տեղեկացնել փաստաբանից հրաժարվելու հիմքերի մասին, ապա նոյնը չի կարելի ասել փաստաբանի մասին: Այս հարցում Մ. Բարչևսկին, օրինակ, վստահորդից հրաժարվելու հիմքերը բաժանում է երկու խմբի: հիմքեր, որոնց դեպքում փաստաբանը պարտավոր է հրաժարվել վստահորդից իրավունքում անօրինական արարքներ, ակնհայտ անհանդուժնական վերաբերմունք փաստաբանի նկատմամբ և այլն/ և հիմքեր, որոնց դեպքում փաստաբանն իրավունք ունի հրաժարվել /վստահորդյան կորուստ, հետազ գործողությունների համար վստահորդի համաձայնությունը ստանալու անհնարինություն և այլն/¹: Սիայն ավելացնենք, որ փաստաբանի հրաժարումը չպետք է հիմնված լինի, օրինակ, վստահորդի ծանր բնավորության, նրա առաջադրած հարցերի բազմաթիվության, փաստաբանից կատարած աշխատանքի մասին մանրամասն գեկույց ներկայացնելու և նման այլ սուբյեկտիվ ու էքիկայի կանոնագրքով փաստաբանին ներկայացվող պահանջների խախտմամբ: Քաղաքացիական գործերով փաստաբանն իրավունք ունի հանձնարարությունից հրաժարվել ցանկացած ժամանակ և դատավարության ցանկացած փուլում, բացի մի դեպքից՝ հրաժարումն անթույլատրելի է այն ժամանակ, եթե գործի նյութերը դատարանի կողմից ամբողջովին ուսումնասիրվել են, դատաքննությունն ավարտվել է, և դատարանը հեռացել է վճիռ կայացնելու: Մեր կարծիքով, այս փուլում, եթե այլևս ոչինչ հնարավոր չէ փոխել, հանձնարարությունից հրաժարվելով՝ փաստաբանը հարգածի տակ է դնում ոչ միայն իր կողմից դատարանում պաշտպանած դիրքորոշման ճշմարտացիությունը, իր նկատմամբ վստահորդի վստահությունը, այլև ողջ փաստաբանության հեղինակությունը:

¹ Դասակարգումն ավելի մանրամասն տե՛ս Աձնահանդեք 1. նշված աշխատության էջեր 121-123:

Այլ է հարցը քրեական գործերի դեպքում: Այս դեպքում պաշտպան յախի շահի օրինականությունը սուր քննարկումների առարկա է դարձել: Զմանրամասներով այդ քննարկումների բովանդակությունը և ընդհանուցներով դրաքը՝ նշենք, որ մեղադրյալի օրինական շահի տակ պեսը է հասկանալ այն ամենը, ինչը վկայում է մեղադրյալի օգտին, հերքում է մեղադրանքը և արդարացնում մեղադրյալին, մեղմացնում է նրա մեղքը ու պատասխանատվության աստիճանը, պաշտպանում առանց իիմնավոր պատճառի նրա նկատմամբ դատավարական հարկադրանքի միջոցներ կիրառելուց: Այդ է ասում նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի /այսուհետև՝ ՀՀ քր. դատ. օր./ 6-րդ հոդվածի 28-րդ կետը, որը պաշտպանությունը բնութագրում է որպես դատավարական գործունեություն, որն իրականացնում է պաշտպանության կողմը՝ նպատակ ունենալով հերքել մեղադրանքը կամ մեղմացնել պատասխանատվությունը, պաշտպանել այն անձանց իրավունքներն ու շահերը, որոնց վերագրվում է քրեական օրենսգրքով շրույթարկված արարքի կատարում, հիշապես նաև նպաստել ապօրինաբար քրեական հետապնդման ենթարկված անձանց իրավունքների վերականգնմանը: Ինչ վերաբերում է վստահորդի շահերի պաշտպանության համար կիրառվող միջոցներին ու մեթոդներին, ապա այսուղեւ առկա են սահմանափակումներ: Փաստարանն իրավունք չունի օգտագործել անօրինական միջոցներ, կեղծել ապացույցներ, կամ արդեն կեղծված ապացույցները ներկայացնել վարույթն իրականացնող մարմնին, իրավունք չունի ճնշում գործադրել վկաների, տուժողի, դատավարության այլ մասնակիցների նկատմամբ, խրախուսել իր վստահորդի կամ նրա օգտին գործող այլ անձանց անօրինական գործողությունները կամ «աչք փակել» ննան գործողությունների վրա /այս ամենը մեկ բառով այսուհետև կանվանվի չատել/: Չատելու փաստարանի պարտականությանը գիտնականներն ու պրակտիկ աշխատողներն անդրադարձել են դեռևս 19-րդ դարից, գրվել են աշխատություններ, կատարվել ուսումնասիրություններ¹: Նպատակին հասնելու միջոցների ու մեթոդների մասին հետաքրքիր է արտահայտվել Մ.Գ. Կազարինովը. «Եթե ես, պաշտպանելով շախմատի ձիուն², փորձեմ ապացուել, որ ձին ուղիղ է քայլում, իսկ տախտակը ծուռ է, որ ձին սև չի, այլ սպիտակ, և սպիտակության պատրանք ստեղծելու համար ամբողջ

¹ «Կարեիլ է բարեխսդորեն պիտակել փաստերի նշանակության մեջ, բայց կանխամտածված դրանց տու այլ մեկնաբանություն, նշանակում է ստեղ»: /ՏԵ՛Ն Լ Ի ԵՇԻ Լ ։ Դ ձահեռ հանձնել է Ի ԾԻ Օհանուն Ա Օծան օքէ, Լ Ի Հեա, 1894, Ի ձահեռ 7. Օծանօքէ հանձնել է յօնէնէ. Էշածան Ի նա ծծուն ԾԻ Ռ ունընէնէ է Օծան օօչունէ հանձնել ա (XIX - Ի ձա-աւ ՀՀ ա.). Նի ոծանօքէ Ա Յանհան Է. Ա. Լ ա է ծծան ա Թ. Բ.. Նաև էօ-Ի հձնածոծան. 2004, Է 17:

² Οικονομική Δ.Α., Γαλαζαράς Δ.Π., Νατζόπουλος Αθανάσιος, 2004, σ. 177.

շրջապատը սկսեմ ջանասիրաբար սևացնել, ապա այդպիսի պաշտպանությունը՝ հիմնված կեղծիքի ու ստի վրա, արժանի կլինի միայն քննադատության, այս քիչ կծառայի մեղադրյալի շահերին, իսկ իմ բարի հեղինակությանը կծառայի ավելի քիչ»¹:

Փաստաբանը ոչ միայն պարտավոր է իրեն արժանապատվորեն և քաղաքավարի պահել, հետևել օրենքների պահանջներին ու էթիկայի նորմերին, այլև պարտավոր է ամրող ուժով նպաստել, որ ննան վարքագիծ դրսորի նաև իր վստահորդը: Եթե փաստաբանը ինչ-որ բան անթույլատրելի է համարում իր համար, չպետք է այդ նույն բանի կատարումը քույլ տա իր վստահորդին և առավել ևս դրոֆի դրա կատարմանը: Խոսքը վերաբերում է ոչ միայն անթույլատրելի պացույցներին, այլև դատարանին, դատավարության մյուս մասնակիցներին, վկաներին պարբերաբար վիրավորելուն, արդարադատության դեմ ուղղված այլ արարքներին: Նման վարքագծի նկատմամբ փաստաբանի անտարեր վերաբերմունքը պետք է դիտել որպես էթիկայի նորմերի խախտում, քանի որ ննան պայմաններում անտարբերության դրսորումը կարող է նշանակել մի կողմից, որ նա ևս մասնակից է նման վարքագծին կամ պաշտպանում է այն, մյուս կողմից պաշտպանյալի նման վարքագիծը կարող է խոչընդոտել իր հակ պաշտպանությունը ճիշտ կազմակերպելու գործին: Նման պայմաններում փաստաբանն իրավունք ունի հրաժարվել իր պաշտպանյալից, քանի որ ինչպես Մ. Բարջևսկին է նշում. «Վաստահորդի առջև փաստաբանի պարտականությունը նրա շահերի պաշտպանությունն է բոլոր օրինական միջոցներով ու եղանակներով, այդ թվում և պարտականությունը անվախ վեր հանել ցանկացած խնդիր, առաջ քաշել ցանկացած հակափաստարկ, տալ ցանկացած հարց՝ անգամ մերժվող, որն իր կարծիքով կարող է օգնել գործին: Նա պետք է աշխատի իր պաշտպանյալի համար հասնել առավելագույն արդյունքի՝ օգտագործելով օրենքով բույլատրված դատական պաշտպանության ցանկացած միջոց: Նշված նպատակներին պետք է միշտ հասնել արդար ու արժանի միջոցներով՝ դատարանի հետ լինելով արդար, քաղաքավարի, բարեկիրը ու անաշառ»²: Ինչպես տեսնում ենք, փաստաբանին, այնուամենայնիվ, իրավունք տրվում է հրաժարվել համձնարարությունից: Օրենքի 20-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն փաստաբանն իրավունք ունի հրաժարվելու վստահորդի նկատմամբ իր ստանձնած պարտավորությունից միայն «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքով, ինչպես նաև վստահորդի հետ կնքած պայմանագրով նախատեսված դեպքերում: ՀՀ քր. դատ. օր. 73-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ պաշտպանն իրավունք չունի ինքնական դադարեցնել իր լիազորությունները: «Քրավական ակ-

¹ Տե՛ս Վանյա Ա.Բ. Աֆորիզմ օ յուրիսպրուդենցի, Մոսկվա, 1999, էջ 492:

² Տե՛ս Ահանգամի Լ. նշված աշխատության էջեր 97-98:

տերի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ օրենսգրքերի կարգավորման իրավահարաբերությունների ոլորտում ՀՀ մյուս րուլը օրենքները պետք է համապատասխանեն օրենսգրքերին։ Հետևաբար, եթե հետևենք օրենքի տրամարանությանը, ստացվում է, որ պաշտպանությունը ստանձնելոց և պաշտպանյայի հետ պայմանագիր կը բերելուց հետո պաշտպանը զրկվում է պայմանագիրը միակողմանիորեն դադարեցնելու հնարավորությունից, կամ ավելի ճիշտ, նաև պայմանագիրն իրավունք ունի միակողմանիորեն դադարեցնել, սակայն դրանով նաև չի դադարում իրավահարաբերության սուրբեկությունը։ Այս մասին է վկայում ՀՀ քր. դատ. օր. 68-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, որտեղ սպառիչ նշված են այս իմբերը, որոնցով պաշտպանը դադարում է մասնակցել քրեական գործով հետագա վարույթին, որոնց բվում պայմանագրով նախատեսված իմբերի մասին խոր չկա։ Չպետք է նոռանալ, որ հատկապես քրեական գործերով, պաշտպանյալից բացի նրա ճակատագրով, որպես կանոն, հետաքրքրված են լինում նաև այլ անձիք՝ հարազատներ, ընկերներ, «գողական աշխարհի» ներկայացուցիչներ, ինչու չեն նաև թշնամիներ՝ մարդիկ, որոնք նպատակին հասնելու համար պատրաստ են օգտագործել ցանկացած միջոց, այդ բվում և անօրինական։ Եթե դիտենք փաստաբանների կարգավահական պատասխանատվության վիճակագրական տվյալները, ապա կիանդիքները այնպիսի բովանդակությամբ հաղորդումների, ինչպիսիք են ԶԿՀ արգելված իրեր մտցնելը¹։ Չեն որ չի բացառվում, որ այդ և նիշարք այլ անօրինական արարքներ փաստաբաններն արած լինեն ոչ թե սեփական հանդումամբ ու հոժար կամքով, այլ, օրինակ, սպառնալիքի ներքո։ Մեր կարծիքով, եթե պաշտպանության իրականացման ընթացքում փաստաբանից իրական սպառնալիքի միջոցով կամ այլ եղանակով պահանջում են կատարել այնպիսի արարքներ, որոնք հակասում են օրենքին ու փաստաբանի վարքագծի կանոնագրին /իմբերը մանրամասն թվարկված են Կանոնագրի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասում/, նաև պետք է իրավունք ունենա հրաժարվել պաշտպանյալից։ Իհարկե, ինչպես Ս. Մոլլոն է նշել, նման հրաժարումը պետք է արտահայտվի «հաշվենկատորեն ու շրջահայացությամբ, որպեսզի փաստահորդին չզրկի այլ փաստաբան գտնելու հոլոյից»²։ Հասկանալով քրեական դատավարության օրենսգրքով նման իմբ նախատեսելու բոլոր հնարավոր բացասական հետևանքներն ու չարաշահումների հնարավորությունը՝ գտնում ենք, որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 68-րդ հոդվածի վերո-

¹ Աշխատանքում զետեղված ՀՀ-ին վերաբերող բոլոր վիճակագրական տվյալները գրավոր հարցմանը ստացվել են ՀՀ փաստաբանների պայմանից:

² St u l i e e i l . l ð a a e e a a a i e a ð n e i e i ð i ð i ð a ñ n e e a ð ð a i o e e , l i n e a a , 1894, l ð a a e e i 69. ð ð a a e o e e a a a i e a ð n e i e y ð e e e . ð c a ð a i i u a ð ð o ð a u ð i n n e e n e e o e ð ð a i o o c n e e o a a a i e a ð i a / X I X - i a + e e i X X a . / N i ð ð a a e ð a - e e ð e e n a a ð a . / l a i e ð a o i a ð . p . , N a i s e ð - l ð a ð a ð a o d a , 2004, t y 56:

հիշյալ հիմքերի շարքում պետք է նախատեսվի նաև պայմանագրով նախատեսված լինելու հիմքը՝ պայմանով, որ նման հրաժարման դեպքում փաստաբանն այդ մասին 24 ժամվա ընթացքում հայտնի ՀՀ փաստաբանների պալատ: Վերջինիս պետք է հնարավորություն տրվի հրաժարման հիմքերի ոչ հիմնավոր լինելու դեպքում որոշակի ժամկետում վարույթ հարուցել և անհրաժեշտության դեպքում փաստաբանին պարտավորեցնել շարունակելու պաշտպանությունը: Մեր կարծիքով, ավելի լավ է, որպեսզի պաշտպանն իր պաշտպանյալից հրաժարվելու համար օգտվի օրենքով նախատեսված հնարավորությունից, քան թե սկսի հերքով խախտել վարչագծի կանոնագրի նորմերը, մինչև որ պաշտպանյալը ստիպված լինի իրենից հրաժարվել:

Փաստաբան-վստահորդ փոխհարաբերությունների մեջ քիչ դեռ չեն խսդում ֆինանսական հարաբերությունները: Ինչպես ս վարվել, եթե պաշտպանյալը հրաժարվում է մուծել պայմանագրով նախատեսված հոնորարը: Եթե հոնորարը չվճարել զուտ պաշտպանյալի կամայականության արդյունք է, ապա այս դեպքում փաստաբանն իրավունք պետք է ստանա պայմանագրի պայմանները խախտելու հիմքով հրաժարվել գործին հետագա մասնակցությունից: Սակայն, եթե պաշտպանյալն ուղղակի հնարավորություն չունի վճարել հոնորարը, ապա փաստաբանը պարտավոր է նրան հիշեցնել օրենքով նախատեսված հիմքերով անվճար պաշտպան ունենալու նրա իրավունքի մասին, իսկ եթե նա այդ իրավունքը չունի, ապա, մեր կարծիքով, մինչև պաշտպանյալի հետ պայմանագրի դադարեցումը պաշտպանը պետք է նրան հնարավորություն ու ժամանակ տա զունելու նոր պաշտպան: Ամեն դեպքում նման հրաժարումը պաշտպանյալին ծանր կացության մեջ չպետք է դնի¹: Վստահորդի հետ հոնորարի շափու որոշելիս փաստաբանը պետք է հետևի չափավորության սկզբունքին²: Կանոնագրի 24-

¹ Այս հարցում հետաքրքիր է ՌԴ կարգավորումը: «Փաստաբանական գործունեության ու փաստաբանության մասին» ՌԴ օրենքը փաստաբանին արգելում է հրաժարվել պաշտպանյալից՝ բացառությամբ մի դեպքի, եթե հոնորարը չի վճարվում: Ինչպես Ա.Ն. Զաշինն է նշում, այս դեպքում երկու ելք կա: կամ վարույթը իրականացնող մարմինը դադարեցնում է նրա լիազորություններն այդ գործով, կամ նա շարունակում է իր լիազորություններն արդեն որպես հանրային պաշտպան: Այս դեպքում վստահորդի կողմից ֆինանսավորման դադարեցման պահից փաստաբանը ֆինանսավորվում է պետության կողմից (Տես ս հանդեպ Ա.Ի. Նօծածածանը է ծանր էածնեն է անցածանը նույն լ 1 հնանա, 2008, էջեր 191-192):

² Հոնորար տերմինն առաջացել Հին Հռոմում, որտեղ Ֆինցիայի օրենքի համաձայն փաստաբաններին վարձատրում էին պատվու նվերներով և ոչ թե փողով, և հետո միայն հոռմեական կայսրերը բոլորադրեցին փողով վարձատրությունը՝ փաստաբանական գործունեությունը դարձնելով պետական ծա-

¹ Մեր կարծիքով «որակավորում» տերմինի օգտագործումն արդարացված չէ, քանի որ «Փաստաբանության նախն» ՀՀ օրենքը բոլոր փաստաբանների համար սահմանում է արտոնագիր մեկ տեսակ, և իր գործունեության ընթացքում փաստաբանը որևէ մարմնի կամ անձի կողմից որևէ որակավորում կամ հատուկ արտոնագիր չի ստանում:

² Այս կապակցությամբ հետաքրքիր էր ԽՍՀՄ մոտեցումը, երբ 1991թ.-ին հատուկ հրահանգով սահմանվեցին վաստարակի մատուցած ծառայությունների տեսակներն ու դրանց դիմաց արվող վարձատրույթան նվազագույն չափերը (Տե՛ս Ե՛ն Ո՛ծանության մասին օրենքը՝ 1991 թ. մայիսի 1-ի մասին)։

³ Ст. 1 юридической базы Академии наук Беларусь, №11 (11.06.1996), п. 2-6: Установлено, что в соответствии с законом о научной деятельности Академии наук Беларусь в целях выполнения задач, определенных в Уставе Академии наук Беларусь, Академия наук Беларусь имеет право на осуществление научной деятельности в соответствии с Уставом Академии наук Беларусь и наукоемкими производствами в соответствии с Уставом Академии наук Беларусь.

¹ Ե՛ աան ի օր օպերորտ ի աւուր ի ըօքա է աան էաօդա. լ ծեր յօ լ ածան Ահածի հ- ու նեռու բակա ի աան էաօդ ա 31 յի հաջ 2003 ա ա, 16-րդ հոդվածի 5-րդ մաս:

Վատահորդի հետ հարաբերություններում, անկախ ամեն ինչից, փաստաբանն իրավունք չունի երաշխավորել գործի ելքը, խոստանալ պարտադիր հաղթանակ: Ինչպես Մ.Բ. Մաղենսկին է ասում. «Սիակ բանը, որ կարելի է երաշխավորել, գործի նկատմամբ բարեհինդ վերաբերմունքն է»³: Յավոք, այսօր պրակտիկայում հաճախ ենք հանդիպում փաստաբանի կողմից տրված ազատազրկումից հանելու, գործը լիակատար շահելու, գույքը կալանքից հանելու և այլ խոստումների, որի մասին են վկայում փաստաբանների պալատի վարած վիճակագրական տվյալները: Խոկ եթե հաշվի առնենք, որ նման դեպքերի մեծ մասն այդպես էլ դուրս չեն գալիս փաստաբան-վատահորդ փոխհարաբերությունների շրջանակից, ապա հանդիպում ենք ոչ ցանկալի իրավիճակի: Նման խոստումների մեծ մասը տրվում է հաճախորդ ձեռք բերելու, գումար վաստակելու համար: Քիչ չեն նաև գումարը վերցնելու և գործը չկատարելու, հասանելի գումարը վատահորդին չվերադարձնելու և նրա շահերի դեմ գործելու դեպքերը⁴:

3 Ní li eáí neéé i Á. Aááí éa Óneáy ááy Ódáeúí i níóu é aááí éa Ódóðá DÓ. 3-á ecaááí éá, ení Ódáeáí i á é aí i aéí áí i á. Óri ní Óri á-i á-Áí i ó, 2004, tó 74:

Փաստաբանը պետք է գիտակցի, որ ամեն դեպքում պետք է պատասխանատվորթյուն կրի իր մատուցած ծառայությունների հետևանք-ների համար՝ թե՛ դրական, թե՛ բացասական առումով: Նման պատասխանատվորթյունն առավել ռեալ դարձնելու և փաստաբանների զգությունը բարձրացնելու նպատակով Մ. Քարշևսկին, օրինակ, առաջարկում է ներմուծել պարտադիր պահովագրության ինստիտուտը, փաստաբանների պալատում ստեղծել ապահովագրական ֆոնդ, որից ել փաստաբանական սխալի դեպքում կմուծվեն ապահովագրական վճարները¹: Նման մոտեցումը, մեր կարծիքով, կհանգեցնի որոշակի դրական հետևանքների՝ կնպաստի փաստաբանների մասնագիտական գիտելիքների ու հմտությունների նկատմամբ հսկողության խստացմանը /Փաստաբանների պալատի կողմից/, հասարակության կողմից փաստաբանության նկատմամբ վստահության բարձրացմանը, վստահորդին պատճառված վնասի արագ և արդյունավետ հատուցմանը: Իհարկե, նման ինստիտուտի ներդրումը պահանջում է լուրջ հետազոտություններ, արտասահմանյան փորձի ուսումնասիրություն, Փաստաբանների պալատի ֆինանսական հնարավորությունների ընդայնում և այլն:

Փաստաբան-վստահորդ փոխհարաբերությունների առանցքային հարցերից է իրավական դիրքորոշման խնդիրը: Կանոնագրի 20-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն փաստաբանն իրավունք չունի վստահորդի դիրքորոշմանը հակառակ դիրքորոշում ընդունել, նրա հետ այդպիսի համաձայնություն չունենալու դեպքում, մասնավորապես, քրեական գործերով փաստաբանն իրավունք չունի իր պաշտպանյալի մեղքն ապացուցված ճանաչել, եթե վերջինս իրեն մեղավոր չի ճանաչում, ինչպես նաև իրավունք չունի դրդել կամ համոզել նրան իրեն մեղավոր ճանաչել: Փաստաբանի համար նման վարքափծ դրսեորելը հատկապես դժվար է, եթե բոլոր ապացույցները վկայում են պաշտպանյալի մեղքի մասին, ինքն այն նույնապես ընդունում է, սակայն դատարանում հայտարարում է իր անմեղության մասին: Նման դեպքում, եթե դատարանում փաստաբանն ուղղակի չանդրադառնա մեղքին, այլ փորձի վեր հանել միայն պատասխանատվորթյունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքները, կստացվի, որ ընդունում է ամբաստանյալի մեղքը և «միանում մեղադրանքին»: Խսկ մեղքին անդրադառնալու դեպքում նա ստիպված կլինի բերել պաշտպանյալի անմեղության մասին վկայող փաստարկներ, որոնք կարող են և չլինել, կամ շատ չնշին լինել մեղադրանքի կողմից ներկայացրած փաստարկների համեմատ, կամ փորձել ապացուցել, որ մեղադրանքի կողմը չունի մեղքն ապացուցված համարելու համար ամերաժեշտ ապացույցներ: Որպես խնդիրի լուծում՝ որոշ

¹ Տե՛ս Աձնահանեցնել ։ Աշված աշխատության էջեր 61-62 :

հեղինակներ առաջարկում են դիմել երկրնարանքային դիրքորոշան հնարքին /թերել հակափաստարկներ, սակայն նշել նաև պատասխանատվորությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքներ/՝, մյուսները կտրականապես դեմ են արտահայտվում նման տակտիկական հնարքին՝ համարելով այն եթիկայի նորմերին հակասող և ոչ արդյունավետ²: Մեր կարծիքով այս հարցին միանշանակ պատասխան տալ հնարավոր չէ. խնդրի ճիշտ լուծումը պետք է փնտրել կրնկրեա գործի հանգամանքների բազմակողմանի վերլուծության մեջ: Ինչպես Ն.Ն. Պոլյանսկին է ասում. «Զկա մի գործ, որում փաստարանը մեղադրյալի օգտին ասելու ոչինչ չունենա»³: Սակայն փաստարանն իրավունք չունի պաշտպանել իր համար ակնհայտ սուսր կամ դրա վրա հորմներ անել⁴: Դատարանում մեղրի ակնհայտ ապացուցվածության դեպքում նա ոչ թե պետք է բարձրաձայնի, որ իր պաշտպանյալն անմեղ է, այլ որ նրա մեղքը ապացուցված չէ և չփարատված կասկածները պետք է մեկնարանավեն նրա օգտին: Մեր կարծիքով, սա ճիշտ կլինի ոչ միայն էթիկայի, այլև տակտիկայի տեսանկյունից:

Այլ է խնդիրը, եթք փաստաբանը գործ ունի պաշտպանյալի հնգամապարտության հետ: Կանոնագրքի 20-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն փաստաբանը, համոզվելով, որ պաշտպանյալին մեղադրվող արարքը հիմնափորված չէ կամ գործով ձեռք բերված ապացույցները վկայում են ավելի թերև հանցագործության մասին, իսկ պաշտպանյալն ընդունում է իրեն ներկայացված մեղադրանքը, պարտավոր է ընարկել այդ հարցը իր պաշտպանյալի հետ և համաձայնեցնել բառ այդմ նոր դիրքորոշում ընդունելու հարցը: Եթե նոր դիրքորոշման կապակցությամբ հանձնաժողովը ձեռք չի բերվում, ապա փաստաբանն իրավունք ունի գրադեցնել իր պաշտպանյալից անկախ, ինքնուրույն դիրքորոշում: Այսինքն փաստաբանը պետք է առաջնորդվի «Nemo

¹ Տ՛ս, օրինակ, ԱՇԵԵ Ա. Ա. ՅԾԵԵ Ի ՕՇԱՆԴԵՒ ԼԱԵՍԻ Ե շանեծու Ի Շ օ՛՛ Ե Ե Ա Ռ Ո Հ Ա Ե Ա Լ ։ Լ Ի Ն Ե Ա Ա, 1978, էջ 71:

² Խոնդի մանրամասն քննարկումը տես՝ Ղուկասյան Հ.Հ.՝ «Պաշտպանի դատավարական կարգավիճակը նախնական քննության փողոցը», Երևան, 2008, էջեր 29-30:

³ Տես Ա Ե Յ Ի Ն Ե Ե Ե Ա . Ա յ շ վ ա ծ ա շ խ ա տ ո ւ թ յ ա ն է 9 28:

auditor perire volens!»¹ սկզբունքը: Պետք է միայն ավելացնել, որ նման դիրքորոշումը չպետք է հանգեցնի փաստաբանական գաղտնիքի հրապարկմանը²: Եթե Վատահորդի ինքնազրպարտությունն ուղղված է այլ անձի կողմից տվյալ արարքի կատարումը բարցնելուն կամ նրա մեղքը փոքրացնելուն, ապա փաստաբանն իրավունք չունի այդ մասին բարձրացնել: Նրա խնդիրը իր պաշտպանյալին արդարացնելն է, իսկ մնացածը մեղադրանքի կողմից խնդիրն է:

Ինչպես տեսնում ենք, փաստաբան-վստահորդ փոխարարեկորդ յուներում առանցքային է նաև փաստաբանական գաղտնիքի պահպանման փաստաբանի պարտականությունը: Փաստաբանը պարտավոր է ոչ միայն շիրապարակել կամ այլ կերպ երրորդ անձանց շխայտնել իրեն հայտնի տեղեկությունները, այլև պատասխանատվություն է կրում իր մոտ եղած Այդքերի, փաստարդերի անվտանգ պահպանման, դրանք իր օգնականների, փորձնակների ու այլ անձանց /օրինակ՝ հավաքարար, վարորդ և այլը/ կողմից հրապարակելու կամ այլ կերպ երրորդ անձանց հայտնի դարձնելու դեպքում: Նման պարտականությունն ընկած է նաև փաստաբանական գրասենյակների վրա: Փաստաբանական գաղտնիքը պահպանման ժամկետներ չի ճանաչում, փաստաբանը չի կարող հարցաքննվել փաստաբանական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների վերաբերյալ: Կանոնագիրը հստակ նշում է այն երեք դեպքերը, երբ փաստաբանական գաղտնիքը կարող է հրապարակվել. առկա է փաստահորդի գրավոր համաձայնությունը, դա անհրաժեշտ է նրա /փաստաբանի/ և վստահորդի միջև ծագած դատական վեճում պահանջները հիմնավորելու կամ իր պաշտպանության համար, առկա է ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված հաստատապես հայտնի նախապատրաստվող ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության մասին տեղեկատվություն /9-րդ հոդված/:

Այս կապակցությամբ հետաքրքիր է փաստաբանի վարքագծի ոռւսական կանոնագրքի կարգավորումը, որով փաստաբանական գաղտնիքը է դիտում նաև վստահորդի հետ պայմանավորած հոնորարի չափը, և փաստաբանին արգելվում է վստահորդից դրամական պահանջը զիջել այլ անձի /6-րդ հոդվածի 7-րդ կետ³: Նոյնի ոռւսական կանոնագր-

¹ «Պետք չէ լսել մի մարդու, որը ցանկանում է իրեն կործանել» (Տե՛ս նույն տեղում, Շնանառ 62, էջ 49):

² Φωστωριανάκων ουαρτούντηρε τον ήμαρτψιον αγώνα τηλεοπτικής παραγωγής, προνόρθια ψυπαθητηρίδη φημισμένης στην Ελλάδα και διεθνώς γνωστής στην παραγωγή της σειράς Κατερίνας.

քի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում նշվում է, որ առանց փաստաբանական գաղտնիքի պահպանման մեջ համոզվածության փաստաբանի նկատմամբ վստահություն չի կարող լինել: Եվ ընդգծելով այս դրույքի կարևորությունը՝ կանոնագրքի մեկնաբանություններից մեկում նշվում է. «Տրամարանորեն կարելի է հետևություն անել, եթե առանց գաղտնիքի պահպանման չի կարող վստահություն լինել, իսկ վստահության շարադարձը փաստաբանի կոչման հետ անհամատելի է, ապա փաստաբանական գաղտնիքի ցանկացած խախտում «մեխանիկորեն» պետք է բերի փաստաբանի կարգավիճակի դադարեցմանը»¹:

Եզրափակիչ մաս

Որպես ամփոփում՝ ավելացնենք միայն, որ օրենքն, անկախ ամեն ինչից, վստահորդի կամքից բարձր է կանգնած, և որ իր վստահորդին ամեն կերպ պաշտպանելու փաստաբանի բարոյական պարտականությունը չպետք է դիտել որպես ընդիանուապես հանցագործության պաշտպանություն: «Լինել փաստաբան, նշանակում է հիշել և հոգեբանորեն պատրաստ լինել բացատրել ուրիշներին ևս, որ ցանկացած իրավիճակում հաղթանակել կարող է միայն օրենքը, իսկ օրենքին հետևելու փաստաբանի ձգտումը պետք է կառուցվի զարգացած իրավագիտակցության ու բարոյական դաստիարակության վրա»²: Միայն էթիկայի նորմերով առաջնորդվող փաստաբանությունը կարող է հասնել իր առջև դրած նպատակներին, արժանանալ հասարակական հարգանքին ու վստահությանը, դառնալ մի կառույց, որն ի զորու է պաշտպանել քաղաքացիների օրինական շահերն ու հասնել արդարության: «Փաստաբանի մասնագիտական պարտականությունների շրջանակը կարող է փոխվել՝ կախված այն հանգամանքից, թե դատավարության ո ի սուբյեկտի շահերն է նա պաշտպանում՝ մեղադրյալի թե՝ տուժողի, հայցվորի թե՝ պատասխանողի: Բայց բարոյաէթիկական բնագավառում նրա մասնագիտական պարտականությունները մնում են անփոփոխ՝ առավելապես օգտագործել բոլոր օրինական միջոցները մեղադրյալի պաշտպանության համար և ամեն կերպ հիմնավորել տուժողի, հայցվորի կամ պատասխանողի դիրքորոշումը»³: Համենայն դեպք փաստաբանը միշտ պետք է հետևի «օրենքն ու մասնագիտական էթիկան

¹ Տե՛ս Ահած ահա Ա.Ի. Ի ծանական է ՛՛ է՛՛ ի ա=է՛ ահա է ա օ՛ է՛ ա՛ ի ի հոգա՛ ի օ՛ էշա՛ ահօհա՛ է ծօ՛ է=ի նա ի ծան ի ածօհա՛ է յ, Էջեօծոհէ, 2005, էջ 289:

² Նի ի է՛ նու է՛ լ. Ա. նշված աշխատության էջ 89:

³ Տե՛ս Ահ է՛ ա Ա.Ա. Ի ծանական նա ի նի ի ան ի ծօհա՛ ի է չան է օհն, լ ի հոհա՛, 1978, էջ 47:

վատահորդի կամքից բարձր են»¹ սկզբունքին: Այս ամենին կարելի է հասնել կողեկտիվ աշխատանքի ու նվիրվածության շնորհիվ: «Փաստաբանը, լինելով անկախ, այնուամենայնիվ պետք է իր գործունեության յուրաքանչյուր պահի գիտակցի, որ ինքը ոչ թե մի մեծ ընդհանուրության հեռավոր մասնիկն է, որը, ինչպես և մյուս փաստաբանները, օժտված է միանգամյա շահով, այլ մի ամբողջ «ընկերակցության», ողջ «կորպորացիայի» լիիրավ անդամ է, որը միավորում է դրա բոլոր անդամներին, ուղղորդում նրանց և միաժամանակ պաշտպանում նրանց պատիվն ու արժանապատվությունը»²:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Իրավական ակտեր

- ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունված 05.07.1995թ. (2005թ. նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով):
- ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրը (04.02.2010թ. փոփոխություններով ու լրացումներով):
- ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրը (07.04.2009թ. փոփոխություններով ու լրացումներով):
- ՀՀ քրեական օրենսգիրը (04.02.2010թ. փոփոխություններով ու լրացումներով):
- ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրը (16.09.2009թ. փոփոխություններով ու լրացումներով):
- «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք (26.12.2008թ. փոփոխություններով ու լրացումներով):
- ՀՀ Փաստաբանների պալատի կանոնադրությունը (նոր խմբագրությամբ):
- ՀՀ փաստաբանի վարքագծի կանոնագիրը: Հաստատված 18 փետրվարի 2006թ., ՀՀ փաստաբանների պալատի ընդհանուր ժողովի կողմից (նոր խմբագրությամբ):
- Федеральный закон об адвокатской деятельности и адвокатуре РФ (с исправлениями и дополнениями от 12 марта 2007 года).

¹ Ե՛ ահեղ Ի Ծ՛ Շահներ Ի աեւմ Ի է յօւնե ահան էածա. Ի ծեւ յօ Ի հանան Ահան Ծ՛ նունենե Ռ Ենաշան Ի ահան էածա 31 յի ահած 2003 ա ա 10-րդ հոդվածի 1-ին մաս:

² Տե՛ս Ենաշան Ի Լ Ա Ահան Ի ա Ա.Է., Աօծ է է ա Ա.Ա. նշված աշխատության էջ 5:

10. Инструкция об оплате юридической помощи, оказываемой адвокатами гражданам, предприятиям, учреждениям, организациям и кооперативам (утв. Минюстом СССР 10 апреля 1991г.).
11. Общий кодекс правил для адвокатов стран Европейского сообщества. Принят Советом коллеги адвокатов и юридических обществ Европейского Союза 28 октября 1988 года, Франция, Страсбург Европы 25 октября 2000 года на 727-м заседании министров.
12. Основные положения о роли адвоката. Приняты на VIII Конгрессе ООН по предупреждению преступлений, Нью-Йорк, август 1990 года.
13. Типовые правила профессиональной этики Американской ассоциации юристов. Приняты 2 июня 1993 года.
14. Кодекс поведения адвоката. Принят Советом Шведской ассоциации адвокатов ноября 1984 года.
15. Кодекс профессиональной этики адвоката. Принят Первым Всероссийским съездом адвокатов 31 января 2003 года.

Տեսական գրականություն

1. Ղուկասյան Հ.Հ.: Պաշտպանի դատավարական կարգավիճակը նախնական քննության փուլում, Երևան, 2001:
2. Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него, Москва, 2008.
3. Барщевский М. Адвокатская этика. 2-е издание, исправленное, Москва, 2000.
4. Бойков А.Д. Нравственные основы судебной защиты, Москва, 1978.
5. Бойков А.Д. Основы профессиональной этики адвоката, Москва, 2007.
6. Бойков А.Д. Этика профессиональной защиты по уголовным делам, Москва, 1978.
7. Ванян А.Б. Афоризмы о юриспруденции, Москва, 1999.
8. Ватман Д.П. Адвокатская этика (нравственные основы судебного представительства по гражданским делам), Москва, 1977.
9. Гармаев Ю.П. Пределы прав и полномочии адвоката в уголовном судопроизводстве и типичные правонарушения, Иркутск, 2005.
10. Демидова Л.А. Адвокатура в России. Учебник, Москва, 2006.
11. Капинус Н.М., Богданова Е.Л., Гутников А.Б. Профессиональная этика юриста-консультанта, Санкт-Петербург, 2004.

12. Кобликов А.С. Юридическая этика. Учебник для вузов. Москва, 1999.
13. Киселев Я.С. Этика адвоката. (Нравственные основы деятельности адвоката в уголовном судопроизводстве), Ленинград, 1974.
14. Леоненко В.В. Профессиональная этика участников уголовного судопроизводства, Киев, 1981.
15. Смоленский М.Б. Адвокатская деятельность и адвокатура РФ. 3-е издание, исправленное и дополненное, Ростов-на-Дону, 2004.
16. Степановский Ю.И., Мирзоев Г.Б. Профессиональный долг адвоката и его статус, Москва, 2003.
17. Пикар Эдм. Об адвокате (парадокс), Москва, 2000.
18. Полянский Н.Н. Правда и ложь в уголовной защите, Москва, 1927.
19. Чащин А.Н. Стратегия и тактика адвокатской деятельности. Учебное пособие, Москва, 2008.
20. Адвокатская деятельность. Под. общ. ред. Буробина В.Н., Москва, 2003.
21. Адвокат в уголовном процессе. Под. ред. проф. Лупинской П.А., Москва, 1997.
22. Проблемы судебной этики. Под. ред. Стrogовича М.С., Москва, 1974.
23. Традиции адвокатской этики. Избранные труды российских и французских адвокатов (XIX – начало в.ХХ). Составители Елисеев И.В., Панкратов Р.Ю., Санкт-Петербург, 2004.

Մաղենա Մարգարյան

Ներածություն

Փաստաբանությունը յուրաքանչյուր իրավական պետության կարևորություն ինստիտուտներից է, որի իրականացնում է մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանությունը: Այս ինստիտուտի օրենսդրական պաշտպանվածությունը բերում է նրան, որ յուրաքանչյուր քաղաքացի ավելի պաշտպանված և փստահ է զգում իրեն:

Փաստաբանը իրականացնում է օրենքի պաշտպանությունը կամայականությունից, դա բերում է նրան, որ փաստաբանի գործունեությունը ուղղված է լինում ինչպես յուրաքանչյուր քաղաքացու, այնպես էլ հասարակության իրավունքների պաշտպանությանը: Վերջին տարիների ընթացքում փաստաբանության դերը բարձրացել է, որը կապված է այս ինստիտուտի նկատմամբ հասարակության իրավագիտակցության բարձրացման հետ:

Փաստաբանությունը ծնունդ է առել դեռևս Հին Հռոմում, որը մեծ դեր է ունեցել հասարակության կյանքում: Հայաստանի Հանրապետությունում փաստաբանությունը ծագել է վաղ ժամանակներում, բայց զարգացում է ապրել Հայաստանի առաջին հանրապետության ժամանակաշրջանից: Սովորական միուրյան տարիների ընթացքում այն որոշակի առունող անկում է ապրել, քանի որ այն ժամանակ մարդու իրավունքի պաշտպան համարվում էին դատախազությունը և դատարանը, իսկ փաստաբանությունը երկրորդական բնույթ էր կրում: Այսօր Հայաստանի Հանրապետությունում և ինչպես նաև բոլոր զարգացած երկրներում փաստաբանությունը շատ մեծ դեր ունի:

Իմ զեկույցում կանդրադառնամ փաստաբան դառնալու գործընթացին ներկա իրավիճակում և այն փոփոխություններին, որոնք պետք է կատարվեն, ինչպես նաև համեմատական վերլուծություն կկատարեն արտասահմանյան երկրների հետ:

Նկարագրական մաս

Հայաստանի Հանրապետություն՝ որպես ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական և իրավական պետություն բարձրագույն արժեք է համարում մարդուն, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք: Օրենքով նախատեսված դեպքերում իրավաբա-

նական օգնությունը ցոյց է տրվում պետական միջոցների հաշվին: Իսկ նման օգնություն ստանալու համար անձը կարող է դիմել փաստաբանի աջակցությանը: Փաստաբանական գործունեությունն իրենից ներկայացնում է իրավապաշտպան գործունեության տեսակ, որն ուղղված է իրավաբանական օգնություն ստացողի հետապնդած օրինական շահերի իրականացմանը՝ օրենքով չարգելված միջոցներով և եղանակներով:

Փաստաբանությունը, որպես իրավական ինստիտուտ, ցանկացած պետությունում կոչված է աջակցելու իրավունքի կիրառման տեսության և պրակտիկայի միասնության հաստատմանը, օրենքներով երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների իրավական պաշտպանության հզորացմանը: Փաստաբանության դերը Հայաստանի Հանրապետությունում տարիների ընթացքում ակնհայտորեն բարձրացել է:

Հայաստանի Հանրապետությունում փաստաբանությանը գրաղվելու համար անհրաժեշտ է ստանալ արտոնագիր:

Փաստաբանական գործունեության արտոնագիր կարող է ստանալ այն անձը, որը՝

1) ունի բարձրագույն իրավաբանական կրթություն կամ իրավաբանի մասնագիտությամբ գիտական աստիճան և իրավաբանի մասնագիտությամբ առնվազն երկու տարվա աշխատանքային ստած:

2) հանձնել է որակավորման քննություն և ստացել համապատասխան վկայագիր:

Փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ստանալու համար հավակնորդը որակավորման քննություն է հանձնում փաստաբանների պալատի խորհրդի կողմից սահմանված ծրագրով: Քննությունն ընդունելու և հանձնելու կազմ սահմանում է փաստաբանների պալատի խորհրդը:

Փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ստանալու համար հավակնորդը որակավորման հանձնաժողովը է ներկայացնում դիմում, անձը հաստատող փաստաբրդի պատճեն, ինքնակենսագրական տվյալներ պարունակող թերթիկ, աշխատանքային գրքոյլի պատճեն կամ իրավաբանի մասնագիտությամբ աշխատանքային ստաժի հաստատող այլ փաստաթուղթ, բարձրագույն իրավաբանական կրթությունը կամ իրավաբանի մասնագիտությամբ գիտական աստիճանի վկայությունը հաստատող փաստաբրդի պատճեն, ինչպես նաև փաստանության մասին օրենսդրությամբ նախատեսված այլ փաստաթուղթը:

Որակավորման հանձնաժողովն անհրաժեշտության դեպքում երկու ամսվա ընթացքում կազմակերպում է հավակնորդի ներկայացրած փաստաբրդի և տվյալների հավաստիթության ստուգում:

Որակավորման քննությունը բաղկացած է հարցերին գրավոր պատասխաններից՝ թեստավորումից և բանավոր հարցազրույցից: Որակավորման քննության պահանջները, քննական առարկաների ցանկը, գնահատնան չափանիշները սահմանում է որակավորման հանձնաժողովը:

Որակավորման քննության արդյունքները կարող են բողոքարկվել դատական կարգով:

Որակավորման քննությունը չհանձնած հավակնորդին թույլատրվում է այն հանձնել մեկ տարի անց: Ըննություն հանձնելու փորձերի թիվն անսահմանափակ է:

Քննություններն անցկացվում են առնվազն տարին մեկ անգամ:

Փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ստանալու համար անհրաժեշտ իրավաբանի մասնագիտությանը աշխատանքային ստամի մեջ մտնում է աշխատանքը կամ գործունեությունը՝

1) որպես դատավոր կամ դատախազ.

2) ոչ պետական, պետական կամ տեղական յնքնակառավարման մարմնի կամ կազմակերպության բարձրագույն իրավաբանական կրթություն պահանջող պաշտոնում.

3) որպես փաստաբան կամ փաստաբանի փորձնակ.

4) որպես նոտար կամ քննիչ.

5) որպես իրավունքի բնագավառի դասախոս միջին մասնագիտական, բարձրագույն մասնագիտական և հետքուհական մասնագիտական կրթական հաստատություններում:

Առանց որակավորման քննություն հանձնելու և համապատասխան վկայագիր ստանալու՝ փաստաբանական գործունեության արտոնագիր կարող է ստանալ այն անձը, որն ունի փաստաբանի, դատավորի առնվազն տասնինգ տարփա աշխատանքային ստաժ:

Փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ստանալու համար հավակնորդը փաստաբանների պալատ է ներկայացնում՝ դիմում՝ փաստաբանների պալատին անդամագրվելու խնդրանքով, որին կցվում է որակավորման հանձնաժողովի տված վկայագրի պատճեն:

Հավակնորդի դիմումը քննարկում և դրա վերաբերյալ մեկանսյա ժամկետում որոշում է կայացնում փաստաբանների պալատի խորհուրդը:

Արգելվում է հավակնորդների նկատմամբ խտրականությունը՝ հավակնորդի ազգության, քաղաքացիության, ուսաւյի, սեռի, լեզվի, դաշնանքի, քաղաքական կամ այլ հայացքների, սոցիալական ծագման, գոյքային կամ այլ դրույթան հիմքով:

Դիմումը կարող է մերժվել, եթե չեն ապահովվել «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 28-րդ և 33-րդ հոդվածներով նախատեսված պահանջները:

Դիմումի մերժումը մեկանսյա ժամկետում կարող է բողոքարկվել դատական կարգով:

Դիմումը մերժվելու դեպքում հավակնորդը նոր դիմում կարող է ներկայացնել մերժելու մասին որոշումն ընդունելու օրվանից մեկ տարի հետո:

Փաստաբանների պալատին անդամագրված անձը հնգօրյա ժամկետում ստանում է փաստաբանների պալատի կնիքով և նախագահի

ստորագրությամբ վավերացված արտոնագիր: Արտոնագիրը տրվում է անժամկետ՝ առանց տարիքային սահմանափակման:

Սրաջին անգամ փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ստանալիս փաստաբանը փաստաբանների պալատի խորհրդի առջև հանդիսավոր պայմաններում երդում է տալիս հետևյալ բովանդակությամբ.

«Հանդիսավոր երդում եմ ազնիվ և բարեխիղճ կատարել փաստաբանի պարտականությունները, պահպանել փաստաբանական գաղտնիքը, պաշտպանել վստահորդների իրավունքները, ազատությունները և շահերը՝ դեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, օրենքներով և փաստաբանի վարքագիր կանոնագրքով»:

Երդումը տրվում է անհատական կարգով՝ յուրաքանչյուր փաստաբանի կողմից երդման տեքստում ընթերցվելու միջոցով: Փաստաբանը ստորագրում է երդման տեքստը:

Գոյություն ունեն նաև փաստաբանական գործունեության սահմանափակումներ: Անձը չի կարող լինել փաստաբան, եթե նա՝

1) դատարանի վճռով ճանաչվել է անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ.

2) դատապարտվել է դիտավորությամբ կատարված հանցագործության համար, և նրա դատվածությունը մարված կամ հանված չէ:

Հասարակության համար փաստաբանական գործունեության մատչելիությունն ապահովելու նպատակով փաստաբանների պալատի խորհրդը վարում և առնվազն տարին երկու անգամ հրապարակում է փաստաբանների ցուցակ:

Փաստաբանների ցուցակը ներառում է փաստաբանի անունը և ազգանունը, փաստաբանի հետ կապ հաստատելու հնարավոր միջոցները, փաստաբանի մասնագիտացումը, ինչպես նաև փաստաբանի ցանկությամբ այլ տեղեկատվություն, որը մանրամասն պետք է նշված լինի փաստաբանի դիմումում:

Փաստաբանների պալատի նախագահը փաստաբանի գործունեության արտոնագիր ունեցող փաստաբանի կամ փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու իրավունք ունեցող օտարերկրացի փաստաբանի դիմումը ստանալու օրվանից հետո՝ տասնչորս օրվա ընթացքում, ընդգրկում է նրան փաստաբանների ցուցակում:

Փաստաբանն օրենքով սահմանված պատասխանատվություն է կրում փաստաբանների ցուցակում հրապարակված կեղծ տեղեկատվության համար:

Փաստաբանների պալատի խորհրդի որոշմամբ փաստաբանը հանվում է փաստաբանների ցուցակից, եթե՝

1) նա գրավոր դիմում է փաստաբանների ցուցակից իր անունը հանելու վերաբերյալ.

2) դադարեցվում է նրա արտոնագրի գործողությունը «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածով նախատեսված իմքերի առկայության դեպքում:

3) դադարեցվել է օտարերկրացի փաստաբանի փաստաբանական գործունեության իրավունքն իր քաղաքացիության երկրում:

Փաստորեն, փաստաբանական գործունեություն ծավաելու համար անհրաժեշտ է ունենալ բարձրագույն իրավաբանական կրթություն կամ իրավաբանի մասնագիտությամբ գիտական աստիճան, իրավաբանի մասնագիտությամբ առնվազն երկու տարվա աշխատանքային ստաժ, հանձնել դրակավորման քննություն և ստանալ համապատասխան վկայագիր:

Բայց վերջերս բուռն քննարկումներ են գնում այն մասին, որ փաստաբան դառնալու վերոնշյալ գործընթացը փոխարինվի մեկ այլ գործընթացի հետ, մասնավորապես, ստեղծվի փաստաբանական դպրոց, որն ավարտելուց հետո միայն կարելի է դառնալ փաստաբան:

Փաստաբանական դպրոցը հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող ոչ առևտության կազմակերպություն է, որի հիմնադիրն է հանդիսանալու փաստաբանների պալատը՝ ի դեմս փաստաբանների պալատի խորհրդի:

Փաստաբանների պալատի խորհրդը հաստատելու է փաստաբանական դպրոցի կանոնադրությունը, ինչպես նաև փոփոխություններ կամ լրացումներ է կատարելու կանոնադրությունում:

Փաստաբանական դպրոցը իր կանոնադրության նպատակներին համապատասխան՝

1) կազմակերպելու է փաստաբանական դպրոցի ունկնդիրների մասնագիտական ուսուցումը,

2) կազմակերպելու է փաստաբանական դպրոցի ունկնդիրների համար անցկացվող որակավորման քննությունը,

3) կազմակերպելու և անցկացնելու է փաստաբանների մասնագիտական վերապատրաստումը,

4) իրականացնելու է փաստաբանական դպրոցի կանոնադրությամբ նախատեսված այլ գործունեություն:

Փաստաբանական դպրոցի ունկնդիր կարող է լինել այն գործունակ ֆիզիկական անձը, որն ունի բարձրագույն իրավաբանական կրթություն, բացառությամբ, եթե նա դատապարտվել է դիտավորությամբ կատարված հանցագործության համար, և նրա դատվածությունը մարված կամ հանված չէ:

Անձը փաստաբանական դպրոցի ունկնդիրի կարգավիճակ է ձեռք բերում փաստաբանական դպրոցի կանոնադրությամբ սահմանված կարգով փաստաբանական դպրոց ընդունվելու պահից:

Ուսուցումն իրականացվում է երկու փուլով՝ տեսական ուսուցում և գործնական ուսուցում (փորձաշրջան): Ուսուցման ընդհանուր տևողությունը չի կարող վեց ամսից պակաս լինել:

Իրավաբանի՝ առնվազն հինգ տարվա մասնագիտական ստաժ ունեցող ունկնդիրի ուսուցումը իրականացվում է փաստաբանական դպրոցի կանոնադրությամբ նախատեսված պարզեցված ընթացակարգով:

Ունկնդիրը անցնելու է փորձաշրջան, որը կարող է անցնել ինչպես փաստաբանի ժողով, այնպես էլ փաստաբանական դպրոցի կառավարման խորհրդի կողմից սահմանված այլ հաստատություններում:

Փաստաբանական դպրոցն ավարտած ունկնդիրներին փաստաբանական դպրոցի տնօրենը տաս օրվա ընթացքում տրամադրում է հավասարագիր, որն իրավունք է տալիս ունկնդիրն մասնակցելու որակավորման քննությանը:

Որակավորման քննությունը փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ստանալու միասնական քննությունն է, որին մասնակցելու իրավունք ունեն միայն փաստաբանական դպրոցում համապատասխան ուսուցում անցած ունկնդիրները:

Որակավորման քննությունը ընդունում է փաստաբանների պալատի ուրակավորման հանձնաժողովը: Որակավորման քննության ընդունման և հանձնման կարգը սահմանում է փաստաբանների պալատի խորհուրդը:

Որակավորման քննությանը չմասնակցած կամ որակավորման քննությունները չհանձննած ունկնդիրը վերստիճ որակավորման քննություն հանձնելու համար պարտավոր է փաստաբանական դպրոցում անցնել հասուլ ծրագրով ուսուցում, բացառությամբ, եթե նա չի մասնակցել որակավորման քննությանը հարգելի պատճառներով: Երկրորդ անգամ որակավորման քննություններ չհանձննած ունկնդիրը վերստիճ կարող է մասնակցել որակավորման քննությանը փաստաբանական դպրոցում ընդհանուր իհնունքներով կրկին անգամ ուսուցում անցնելու դեպքում:

Որակավորման քննության արդյունքները կարող են բողոքարկվել փաստաբանների պալատի խորհրդին կամ դատական կարգով՝ որակավորման քննության արդյունքների հրապարակման պահից մեկ ամսվա ընթացքում:

Փաստորեն, եթե մենք համեմատություն ենք կատարում ներկայիս իրավիճակի հետ, մենք տեսնում ենք, որ նոր օրենսդրական փոփոխությունների փաթեռով փաստաբան դառնալու գործընթացը ավելի է բարդանում: Ստեղծվում է փաստաբանական դպրոց, որն ավարտելուց և որակավորման քննություն հանձնելուց հետո միայն հնարավոր է դառնալ փաստաբան: Նախատեսվում է նաև մեկ այլ փոփոխություն. դպրոցի ունկնդիր կարող է լինել այն գործունակ ֆիզիկական անձը, որն ունի բարձրագույն իրավաբանական կրթություն, բացառությամբ, եթե նա դատապարտվել է դիտավորությամբ կատարված հանցագործության համար, և նրա դատվածությունը մարված կամ հանված չէ: Ներկայիս գործող օրենքում նման դրույթ գոյություն չունի, որն ընդունելի է, և իմ կարծիքով անիրամեշտ փոփոխություն է:

Որպեսզի ավելի լավ հասկանանք փաստաբանության դերը և ֆունկցիաները, անհրաժեշտ է անդրադառնալ այլ երկրների փորձին: Արտասահմանյան երկրների փաստաբանության ուսումնասիրությունը բերում է նրան, որ մենք կարող ենք, որոշակի առումով կանխատեսել փաստաբանության ինստիտուտի զարգացումը Հայաստանի Հանրապետությունում:

Փաստաբանությունը հանդիսանում է պետության իրավական մշակույթի մի մասնիկ, և այդ իսկ պատճառով մենք կը նարկենք փաստաբանությունը ԱՄՆ-ում և Ֆրանսիայում, քանի որ այս երկրները հանդիսանում են անզուսաքսոնական և ոռման-գերմանական իրավական ընտանիքների տիպիկ ներկայացուցիչներ:

ԱՄՆ-ի բարդ իրավական համակարգում փաստաբանությունը ունի իր ուրույն տեղը՝ համեմատած այլ մասնագիտական խմբերի հետ: Իրավաբանները գրադեցնում են ԱՄՆ-ի տնտեսության և պետական-քաղաքական մեխանիզմի վճռորոշ շատ պաշտոններ: Աշխարհի իրավաբանների ընդհանուր թվաքանակի մոտ 60 տոկոսը աշխատում են ԱՄՆ-ում:

ԱՄՆ-ում իրավաբանական ԲՈՒՀ-ի շրջանավարտը դիպլոմով և կոչումով ինքնարերաբար իրավունք չի ստանում զրադվել փաստաբանական գործունեությամբ: Փաստաբանական գործունեության պատեմտ (արտոնագիր) ստանալու համար անհրաժեշտ է անցնել լրացուցիչ ատեսադրություն: Ընդ որում, փաստաբանական գործունեությամբ զրադվելու իրավունքի պատեմտը տրվում է ոչ թե ընդհանրապես՝ ԱՄՆ-ի ողջ տարածքով մեկ, այլ միայն տվյալ նահանգի տարածքում, որտեղ փաստաբան դառնալու թեկնածուն պատրաստվում է գործունեություն իրականացնել:

Փաստաբանական գործունեության բույլտվության պայմանները սովորաբար սահմանվում են նահանգի գերազույն դատարանի կողմից, սակայն ինքնին բույլտվության հարցը որոշվում է այդ նպատակով գործող հատուկ հանձնաժողովի կողմից, որը ձևավորվում է կամ նահանգի փաստաբանների ասցիդիալի կողմից, կամ նահանգի դատարանի, կամ նահանգապետի նշանակմամբ: Որպես կանոն, այդ հանձնաժողովը կազմված է լինում գործող իրավաբաններից:

Փաստաբանական գործունեության բույլտվության հարցի որոշման ժամանակ համձնաժողովը կիմք է ընդունում թեկնածուի բարյալսկան հատկանիշները և նրա կողմից անցկացված քննության արդյունքները:

Բարոյական հատկանիշների ուսումնասիրությունը կատարվում է քննության միջոցով և հիմնված է թեկնածուի կողմից ներկայացված փաստարդերի ուսումնասիրության վրա: Եթե հանձնաժողովի մոտ որևէ կասկածներ առաջանան ներկայացված տեղեկությունների ճշմարտացիության վերաբերյալ, ապա այն իրավունք ունի իրականացնել ատացված տվյալների գաղտնի ստուգում: Անձի բնութագիրը ձևավորվում է թեկնածուի իր մասին պատմությունից, ինչպես նաև դատվածության առկայության կամ բացակայության, ուստիկանություն

բերման Ենթարկման, թմրամոլուրյամք կամ ալկոհոլիզմով տառապելու մասին տեղեկություններից: Հաճախ, պատենտի (արտոնագրի) հայցորդի բարոյական կերպարի վերաբերյալ տեղեկությունները հավաքվում են նաև բնակության վայրում՝ հարևաններից:

Քննությունը կազմված է բանավոր հարցազրույցից և գրավոր աշխատանքից: Գրավոր աշխատանքը, որպես կանոն, տևում է մի քանի օր, որոնց ընթացքում թեկնածուն պետք է պատասխանի 20-30 հարցերի, որոնք վերաբերում են տվյալ նահանգի իրավական նորմերի իմացությանը, մեկնարանները և կիրառմանը:

Քննական հանձնաժողովի որոշումը կարող է բողոքարկվել դատարանում: Դաշնային դատարաններում գործերի վարման թույլտվությունը տրամադրվում է հնքնարերարար այն անձանց, որոնք ունեն նահանգում փաստաբանական գործունեությամբ գրադվելու թույլտվություն:

Փաստաբանությունը, որպես պրոֆեսիոնալ մասնագիտական գործունեություն, Ֆրանսիայում կազմակերպվեց 1327թ. Ֆիլիպ Ֆուալդայի աջակցությամբ: Այդ ժամանակաշրջանի փաստաբանները նման էին զինվորական հեծյալների, որիշ խոսքերով ասած, օրենքների ծիավարի: Առաջին փաստաբանների միությունը կազմված էր միայն հոգևորականներից, քանի որ այդ ժամանակաշրջանում միայն նրանք էին համարվում զիտակներ:

Փաստաբանները Ֆրանսիայում միշտ էլ ավելի մեծ անկախություն ունեին, քան Եվրոպայի այլ երկրներում, ինչն էլ իր հերթին բույլ է տվել ձևավորել ֆրանսիական փաստաբանության հարուստ ավանդույթները: Ներկայումս Ֆրանսիայում հաշվառված են ավելի քան 19.000 փաստաբաններ: Եթե այդ բանակին ավելացնենք օժանդակող ծառայությունների, հետազոտական կենտրոնների և ինստիտուտների հոկայական քանակությունը, ապա փաստաբանության՝ որպես հասարակական ինստիտուտի, նշանակությունն ակնհայտ կդառնա:

Վերջին երեսուն տարվա ընթացքում Ֆրանսիայի փաստաբանությունը զգայի փոփոխությունների ենթարկվեց: 1971թ. դեկտեմբերի 31-ի օրենքով փաստաբանական մի շարք մասնագիտություններ (փաստաբան, լիազորված անձ և խորհրդատու-փորձագետ առևտրային դատարաններում) միաձուվեցին մեկ միասնական փաստաբանի մասնագիտությանը: 1992թ. նույնպես միաձուվեցին փաստաբանի և իրավաբանական խորհրդատուի մասնագիտությունները: Նշված փոփոխությունները պայմանանավորված էին այն հանգանաքով, որ ավանդաբար փաստաբանական կառույցները ձևավորվել էին համապատասխան ատյանների դատարաններին կից, համարվում էին անկախ և որևէ ենթակախակածություն չունեին, չին ընդունում միասնական մասնագիտական ստանդարտներ, ինչը ներկայումս անհրաժեշտություն է: Նշված ձևափոխությունների շրջանակներում ստեղծվեց միասնական

փաստաբանական ասոցիացիա, ինչպես նաև հիմնադրվեց Փաստաբանական մասնագիտական պատրաստման կենտրոնը:

Ներկայուն գոյություն ունեն դատարանում ներկայացնալու իրավունք ունեցող փաստաբանների երեք կատեգորիաներ՝ սոլիստորներ, բարրիստերներ և խորհրդի առջև բարրիստերներ:

Սոլիստորներն իրավունք ունեն ներկայացնել շահերը առաջին այցանի դատարաններում, բարրիստերները՝ վերաքննիչ դատարաններում, իսկ վճռաբեկ դատարանում և պետության Խորհրդում կողմերը պետք է ներկայացվեն այն մասնագետների կողմից, որոնց անվանում են Խորհրդի առջև բարրիստերներ :

Ֆրանսիայում «փաստաբան (աղվոլատ)» տերմինը ոչ թե կոչում է, այլ գործունեություն իրականացնող անձի մասնագիտական գործունեության տեսակ: Այդ պատճառով, ցանկացած փաստաբանի որակավորում ունեցող, սակայն փաստաբանությունում աշխատանքից հրաժարված մարդ, նույնիսկ եթե նա շարունակում է աշխատել իրավունքի այլ ոլորտներում, չի կարող այլև անվանվել փաստաբան:

Փաստաբանական մասնագիտությամբ զբաղվելու թույլտվության պայմանները բավականին խիստ են և սահմանված են 1972թ. դեկտեմբերի:

Նախևառաջ անհրաժեշտ է ունենալ ֆրանսիական քաղաքացիություն և մասնագիտության գծով ԲՌՆՀ-ի դիպլոմ (առնվազն իրավունքի մագիստրոսի): Քաղի այդ, անձը, որը ցանկանում է դառնալ փաստաբանների ասոցիացիայի անդամ, պետք է չունենա դատվածություն, ինչպես նաև պատասխանատվության ենթարկված չինի լորջ կարգապահական կամ վարչական արարթների համար, չինի սնանկացման մասնակից որևէ ընկերության կամ ձեռնարկության գծով:

Նշված պահանջներին բավարարող անձը պետք է ընդունելության քննություններ (Երկու գրավոր և մեկ բանավոր) հանձնի Մասնագիտական վերապատրաստման կենտրոնում, սովորի այնտեղ մեկ տարի, անցնի տեսական դասընթաց և գործնական ստաժավորում, այնուհետև հանձնի ավարտական քննություն (1 գրավոր և 3 բանավոր):

Այդ պայմանների պահպանման դեպքում իրավաբանն ընդունվում է փաստաբանների ասոցիացիա և տալիս է երրում հետևյալ բովանդակությամբ՝ «Երդում են որպես փաստաբան իրականացնել իմ գործառությները արժանապատվորեն, բարեխղճորեն, անկախ, ազնիվ և մարդաբայել»: Դրանից հետո նա արդեն փաստաբանի կարգավիճակով անցնում է երկու տարի տևողությամբ ստաժավորում մասնագիտության գծով և ստանում է վկայական:

Փաստաբան Ֆրանսիայում կարող են դառնալ նույնավես ընդհանուր շուկայի պետությունների քաղաքացիները՝ բարձրագույն կրթության դիպլոմների փոխադարձ ճանաչման դեպքում: Քաղի այդ, օտարերկրացիները պետք է համապատասխանեն մի շարք պահանջների:

Եզրափակիչ մաս

Վերլուծելով «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը, «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում փոփխություններ և լրացումներ կատարելու մասին նախագիծը, ինչպես նաև արտասահմանյան երկրների փորձը՝ կարելի է եզրափակել, որ փաստաբան դառնալու գործընթացի հետ կապված օրենսդրական փոփխությունները բավականին տարբերվելու են ներկայիս գործող գործընթացից: Համեմատելով ԱՄՆ-ի և Ֆրանսիայի հետ, տեսնում ենք, որ նոր օրենսդրական փոփխություններով այս գործընթացը դրոշակի առումով նմանվում է ֆրանսիական մոդելին:

Փաստաբանական դպրոցի ստեղծումը բավականին լուրջ քայլ է մեր հասարակության համար, քանի որ այն ավելի է բարդացնում փաստաբան դառնալու գործընթացը: Այն սովորելուց և որակավորման քննություն հանձնելուց հետո միայն հնարավոր կլինի դառնալ փաստաբան: Սա ողջունելի մի կողմից, որովհետո ունկնդիրը այդ դասընթացներից կարող է ստանալ անհրաժեշտ գիտելիքներ այս ոլորտում: Բայց մյուս կողմից, եթե հաշվի առնենք այն, որ որակավորման քննությունը բարեհաջող հանձնելուց հետո կարելի է դառնալ փաստաբան, ապա ստացվում է, որ երկու դեպքում էլ քննության արդյունքներից է կախված արդյո՞ք ունկնդիրը կրանա փաստաբան, թե ոչ: Բայց այն, 2 տարվա աշխատանքային ստաժը ևս մեծ նշանակություն ունի որակյալ փաստաբան դառնալու համար: Վերը նշվածից ենելով, կարծում եմ, որ փաստաբանական դպրոցի գործունեությունը դրոշակի առումով իմաստազրկվում է:

Փաստաբան դառնալու համար վերը նշված ֆորմալ պահանջներին համապատասխանելուց բացի, անձը պետք է նաև ունենա բարձր բարոյական հատկանիշներ, որպեսզի իր կարծիքը հայտնի մարդկանց արարթների վերաբերյալ: Փաստաբան լինելու ոչ միայն մասնագիտություն է, այլ առաջին հերթին բնավորության հոգեկան և բարոյական կարգավիճակ է, որը փաստաբանին մեծ մղում է տալիս հասնելու օրինակի ճշմարտությանը:

Ծիրա կլինի, եթե Հայաստանում ևս ուշադրություն դարձնեն փաստաբանի բարոյական հատկանիշներին և մինչ փաստաբան դառնալը ուսումնասիրություն կատարեն անձի բարոյական հատկանիշների մասին:

Հայաստանի Հանրապետությունում Խորհրդային միության վիլուգումից հետո փաստաբանության ինստիտուտը զարգացում է ապրել և հասարակության կյանքում մեծ նշանակություն է ծնոք բերել, ինչը խոսում է այն մասին, որ կարծ ժամանակաընթացքում մենք կարողացել ենք հասնել արդյունքի: Կարծում եմ, որ յուրաքանչյուր օրենսդրական փոփխություն կրերի նրան, որ ինչպես այլ համակարգերը, այնպես էլ փաստաբանությունը զարգացում կապրեն և մոտ կլինեն իդեալականին:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Իրավական ակտեր

- ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունված 05.07.1995թ. (27.11.2005թ. փոփոխություններով):
- «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք (14.12.2004թ.):
- «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին նախազիծ:

Մասնագիտական գրականություն

- В.Н. Бурабина: Адвокатская деятельность, Москва 2005.
- Ю. И. Стецовский, Г. Б. Мирзоев: Профессиональный долг адвоката и его статус. Москва 2003.
- Ե. Ռ. Ազարյան: Փաստաբանության հիմունքները, Երևան 2006:

Անակիտ Հարությունյան

Ներածություն

Փաստաբանի մասնագիտությունը նման է լուսնի՝ լուսավորվում է միայն մի կողմից¹:

Ըստ արդարադատության հիմնական կանխադրույթի դատապարտման և պատժի պետք է ենթարկվեն միայն այն մարդիկ, ովքեր իրոք մեղավոր են, իսկ անմեղներն, ամստարակույս, պետք է ազատվեն անհիմն մեղադրանքից: Արդարադատության այս լրջագույն խնդրի իրագործումն իրավապահ մարմինների բոլոր աշխատողների սուրբ պարտականությունն է, սակայն առավել մասնագիտացված այդ գործը կատարում են փաստաբանները:

Փաստաբանական գործունեությունը՝ «որպես իրավապաշտպան գործունեության տեսակ ներառում է նաև քրեական գործերով պաշտպանությունը» («Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) 5-րդ հոդված, 2-րդ նաս, 3-րդ կետ): Իսկ ՀՀ Սահմանադրությունը, ինչպես նաև միջազգային մի շարք հանրաճանաչ իրավական ակտեր (այդ թվում՝ 1948թ.-ի «Մարդու իրավունքների համընդիանուր հոչակագիրը», 1950թ.-ի «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիան, 1966թ.-ի «Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիրը) սահմանում են մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը²: Պաշտպանի օգնությամբ մեղադրյալը (ամբաստանյալը) հնարավորություն է ստանում առավել լրիվ օգտագործել իրեն պատկանող դատավարական իրավունքները, ակտիվութեան մասնակցել գործով ձեռք բերված նյութերի հետազոտմանը, վիճարկել կամ ժխտել իրեն ներկայացվող մեղադրանքը և այլն: Սրան համապատասխան էլ պաշտպանի գործունեությունը քրեական դատավարությունում ձեռք է բերում հատուկ կարևորություն, քանզի անձանց իրավունքներն էականորեն սահմանափակվում են պետական մարմինների գործունեության արդյունքում:

Անվիճելի է, որ պաշտպանի դատավարական գործունեության օրենսդրական հստակ կարգավորումը քրեական դատավարության բոլոր

¹ Տե՛ս Պոխովա Տ. Բիզնես-աдвոկատուրա. Մոսկվա, 2004, էջ 3:

² Քաղաքացիների՝ իրենց պաշտպանությունը մասնագիտացված իրավաբանների կողմից իրականացնելու այս հիմնարարային իրավունքը՝ որպես արդարադատության իրականացման երաշխիք, առաջին անգամ ամբագրվել է 17-րդ դարում Անգլիայում, այսուհետև՝ 18-րդ դարում ԱՄՆ-ի առաջին սահմանադրության մեջ (Աдвокатура в России, ուժ. ռեժ. Ա.Ա. Վլասովա, Օ.Վ. Իսաենկովոյ, Մոսկվա, 2009, էջ 10):

փոլերու կասկածյալի, մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի և մրցակցության սկզբունքների ապահովման առանցքային երաշխիք է: Սակայն, պաշտպանի աշխատանքը միայն դատավարական խնդիրների լուծմամբ չի սահմանափակվում, ունենալով ճանաչողական, իմացարանական և վերլուծական բնույթ՝ պաշտպանի գործունեության առարկան և սահմանները, դիրքորոշումը, ապացուցման գործներացին նրա արդյունավետ մասնակցությունը՝ պաշտպանյալի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման նպատակով, կանխորոշում է վերջինիս պրոֆեսիոնալ գործունեության ոչ միան դատավարական, այլև կրիմինալիատիկական և էրիկական հիմքերը: Ուստի, սահմաններով պաշտպանի իրավունքներն ու պարտականությունները, քրեական գործերով վարույթին նրա մասնակցության տեսակները, նրա կողմից դատավարական գործողությունների կատարման ձևերը՝ օրենքը չի մատնանշում, թե այս կամ այն կատեղորիայի գործերով կամ կոնկրետ իրավիճակներում պաշտպանը ինչպիսի վարքագիծ պետք է դրսարի, ինչպես պետք է իրականացնի օրենքով իրեն վերապահված լիազորությունները, ինչ տեսակի հենարքներ պետք է կիրառի, ինչպես պետք է լուսաբանի և կիրառի փաստարանական էրիկայի նորմերը, ի վերջո, առաջնայնությունը պետք է տա տակտիկայի, թե էրիկայի պահանջներին, եթե վերջիններս «քախվեն» միմյանց և այլն: Նման պայմաններում փաստարանական էրիկայի և պաշտպանական տակտիկայի՝ որպես պաշտպանի գործունեության ոչ դատավարական հիմքերի «անհաշտելի կոնֆիդենտ» միանգամայն դիտվում է որպես օրինաչափ երևույթ. պարզապես «կոնֆիդենտ» լուծումը չպետք է հանգեցնի ոչ արդարադատության, ոչ էլ պաշտպանյալի օրինական շահերի ուսնահարանան:

Նկարագրական մաս

Φωστιρωδιαկան էթիկայի և պաշտպանական տակտիկայի հարաբերակցությունը.

Պաշտպանի արդյունավետ գործունեության անբաժան մասն է կազմում պաշտպանական տակտիկան, որը կրիմինալիստիկական տակտիկայի¹ բաղկացուցիչ մասն է²: Պաշտպանության տակտիկան

¹ Кримінальна політика України в 1990-2000 роках / під ред. О.Я. Тактика. - Київ: Академіческий проект, 2000. - 200 с.

² Πωληστικά αντρικά προϊόντα με την ονομασία Κρητιδικά σπαστή λαχανικά συνταγής παρασκευασμένα από φρέσκα λαχανικά.

կոնկրետ պայմաններում գործունեության միջոց է, որոշակի նպատակի հասնելու միջոց, որի մեջ ներառվում են պաշտպանի կողմից կիրառվող տակտիկական տարրեր հնարքներ: Զնայած, որ գործող քրեադատավարական օրենսդրությունը պաշտպանին տակտիկական հնարքների և միջոցների լայն զինանոց է տրամադրում (պաշտպանի կողմից տակտիկական հնարքներ կիրառելու համար հիմք է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ քր. դատ. օր.) 68-րդ հոդվածի 1-ին մասը, ըստ որի. «Պաշտպան է այն փաստաբանը, որը քրեական գործով վարույթի ընթացքում ներկայացնում է կասկածյալի կամ մեղադրյալի օրինական շահերը¹ և նրանց ցույց է տալիս իրավաբանական օգնություն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով»)², այնուամենայնիվ, պաշտպանական տակտիկային վերաբերող ոչ բոլոր հարցերն են օրենսդրական կարգավորման ենթարկվել, այն պատճառով, որ հնարավոր չէ հաշվի առնել քրեադատավարական հարաբերությունների ընթացքում ի հայտ եկող իրադարձությունների բազմազանությունը:

Հիմնականում զորկ լինելով նորմատիվ հիմքից՝ պաշտպանական տակտիկայի համար խիստ կարևորվում և արժևորվում է կիրառման թույլատրեհիմության հարցի որոշումը, ինչը առաջնային և առանցքային նշանակություն ունի պաշտպանի գործունեության համար: Զնայած դրանք պաշտպանին անհրաժեշտ են իր առջև դրված խնդիրների լուծման համար, սակայն չպետք է մոռանալ, որ ամեն դեպքում պաշտպանը չպետք է կիրառի օրենքին և բարոյականությանը հակասող միջոց-

ական դատավարությանը ենթադրում է ակտիվ գործունեություն ապացուցման ոլորտում, իսկ կրիմինալիստիկական տակտիկան տրամադրում է ապացուցողական ինֆորմացիայի հայտնաբերման, ամրապնդման, հավաքման, ուսումնասիրության և օգտագործման միջոցների և մեթոդների համակարգի ամբողջությունը:

¹ Լիովին համաձայն ենք գրականության մեջ արտահայտված այն կարծիքի հետ, ըստ որի՝ եթե օրենքը տարանջատում է շահի օրինական լինել կամ չլինել՝ ինքնաստիմքան պաշտպանի վրա պարտականություն է դրվում պաշտպանել միայն օրինական շահերը, այսինքն՝ իրականացնել մեղավորության հարցի վճռման գործառույթ (Տե՛ս Հարությունյան Ի. Պաշտպանի դատավարական ինքնուրույնության սահմանները և պաշտպանային հետ համագործակցությունը // Պետություն և իրավունք, 2008, N1, 97-99 էջեր): Այնինչ, մեղադրյալի պաշտպանվելու ծառումը լիովին օրինական է, անօրինական կարող են լինել պաշտպանության իրականացման միջոցներն ու եղանակները:

² Այս նորմը, կարծում ենք, առավել ամրողական և ճշգիտ ձևակերպում ստացել է ՈՒ-դ. դր. դատ. օր.-ում (51-րդ հոդված), մասնավորապես՝ պաշտպանը պարտավոր է մեղադրյալին կամ կասկածյալին արդարացնող, նրանց պատասխանատվությունը մեղմացնող բոլոր հանգամանքները երևան համելու համար օգտագործել և կիրառել օրենքում թվարկված բոլոր միջոցներն ու մեթոդները, ինչպես նաև նրանց ցույց տալ անհրաժեշտ իրավաբանական օգնություն:

ներ և մերողներ, ոտնահարի այլ մասնակիցների իրավունքներն ու օրինական շահերը, խախտի առանձին քննչական և դատավարական գործողությունների իրականացման կարգը, չարաշակի իր լիազորությունները: Դեռևս 15-րդ դարում Խսպանիայում սահմանվել էր, որ պաշտպանը պետք է իր պաշտպանյալին պաշտպանի միայն օրինական միջոցներով, հակառակ դեպքում նրան խիստ պատիժ էր սպասվում¹:

Պաշտպանության նպատակներից է օժանդակել արդարադատությանը, և պաշտպանությունը ոչ մի պարագայում չպետք է արգելք կամ խոչընդոտ հանդիսանան դատավարության վերջնական նպատակին հասնելու համար: Արդեն 18-րդ դարում գերմանացի հայտնի փաստաբանն իրավացիորեն շեշտադրում էր այն հանգամանքը, որ պաշտպանության նպատակն է ոչ թե պայքարն արդարադատության դեմ, այլ պայքարը մեղադրանքի դեմ²: Այսիսով, տակտիկական հնարքը կիրառելու համար այն պետք է լինի բույլատրելի, իսկ բույլատրելիության չափանիշի տակ, կարծում ենք, պետք է հասկանալ վերջինիս այնպիսի հատկանիշ, որի հիման վրա կարելի է եզրակացնել այն կիրառելու հնարավորությունը այս կամ այն իրադրությունում:

Մասնագիտական գրականության մեջ առանձնացնում են մի շարք չափանիշներ, որոնց պետք է հանապատասխանի պաշտպանական տակտիկան: Այդ չափանիշներից են՝ օրինականությունը (այսինքն՝ տակտիկական հնարքի կիրառումը կամ ուղարկի նախատեսված է օրենքով կամ չի հակասում դրան, ընդ որում՝ օրենքը ասելով՝ պետք է հասկանալ ոչ միայն քրեադատավարական օրենսդրությունը, այլև գործող ողջ նորմատիվ քազան), գիտականորեն հիմնավորված (պետք է ապրոբացված լինի գիտության որևէ ճյուղի կողմից), ընտրովիտրյուն (կիրառնան ենթակա հնարքներից այնպիսիների ընտրությունը, որոնց պատճառով պաշտպանյալի վիճակը չի վատքարանա) և ի վերջո, համապատասխանությունն երիկայի պահանջներին³:

Եթիկա բառը փիլիսոփայալիկան տերմին է, որի ուսումնասիրության առարկան բարոյականությունն է⁴: Իսկ բարոյականությունը հասարակական գիտակցության ձևերից է, որը կատարում է մարդկանց վարքի կարգավորման գործառույթ հասարակական կյանքի առանց բացառության բոլոր բնագավառներում⁵: Այս առումով հիշարժան է Ֆ. Էնգել-

¹ Տե՛ս Պիկար Էմ. Օֆ աճվոկատ (պարածոք). Մոսկվա, 2002, էջ 37:

² Տե՛ս նույն տեղում, էջ 18:

³ Տե՛ս Դուկասյան Հ.Հ.: Քրեական գործերով պաշտպանության իրականացման տակտիկան և մերոպիկան: Երևան, 2007, էջ 13, Ավերյանովա Տ.Բ., Բելկին Р.С. և դր. Կրиминалистика. Մոսկվա, 2000, էջ 501, Բաև Օ.Յ. Տակтика уголовного преследования и профессиоанльной защиты от него. Մոսկվա, 2008, էջ 40:

⁴ Տե՛ս Murray P. Basic Trial Advocacy. Harvard, 1995, էջ 19:

⁵ Տե՛ս Փիլիսոփայության բառարան. Երևան, 1975, էջ 57:

սի խոսքերը. «Յուրաքանչյուր դաս և մասնագիտություն ունի իր սեփական բարոյականությունը»¹:

Դատական էրիկան արդարադատության իրականացման բարոյական գաղափարների, սկզբունքների և նորմերի մասին ուսմունք է, որը որոշում է նաև ականական գործունեության բարոյական կողմը²: Փաստաբանական էրիկան, որն աչքի է ընկնում պրակտիկայի ընթացքում ծագող բազում կողիքաների առկայությամբ, դատական էրիկայի բաղկացուցիչ մասն է: Այն փաստաբանի գործունեությունը կարգավորում է այն դեպքերում, երբ կոնկրետ իրավիճակը չի կարգավորվում իրավական նորմերով³: Ըստ Ա.Դ. Բոյկովի փաստաբանական էրիկայի հիմնական նպատակը և խնդիրը փաստաբանին օրենքի և բարոյականության շրջանակներում պահելն է⁴:

Ուշագրավ է այն, որ չնայած էրիկայի՝ որպես փիլիսոփայական գիտության ուսումնասիրման առարկան բարոյականությունն է, սակայն երբեմն էրիկայի և բարոյականության պահանջները կարող են չհամընկնել: Վերոշարադրյալը քննարկենք հետևյալ օրինակի հիման վրա. այսպես, մերադրյալը հանցագործություն էր կատարել ուժեղ ալկոհոլային հարբածության վիճակում, սակայն նախաքննության ընթացքում նա բացըրել էր այդ փաստը:

Պաշտպանը միջնորդություն էր ներկայացրել նշանակելու դատահոգերուժական փորձաքննություն աֆելու ախսորոշելու նպատակով, թեև իրազեկ էր, որ պաշտպանյալը մեղսագրվող արարքը կատարել է ուժեղ հարբածության վիճակում, եթե ոչ միայն աֆելու մասին խոսք լինել չի կարող, այլև նման վիճակը ավելի է ծանրացնում հանցանքը: Դատարանից բաքցնելով այդ հանգամանքը՝ պաշտպանը, ըստ օրենքի, հավատարիմ է մնացել իր մասնագիտական էրիկային, չնայած որ մյուս կողմից գոյություն ունեն օբյեկտիվության և ազնվության բարոյական պահանջներ: Եթե պաշտպանը դրանցով առաջնորդվել, ապա կրողագերծեր իր պաշտպանյալին, որն անբույլատրելի է մասնագիտական էրիկայի տեսակետից, ինչի հետևանքով նա կատարած չէր լինի իր մասնագիտական պարտը:

Էրիկայի կամնները՝ որպես վարքագծի ընդիանուր սոցիալական նմուշներ, ծևափորվել են մարդկության երկարատև պատմական զարգացման ընթացքում՝ «չարի դեմ պայքարի, ինչպես նաև բարու, մարդա-

¹ Տե՛ս Կ. Маркс и Ф. Энгельс, Соч 9., т. 21, стр. 298-299, մեջբերումն ըստ Ароուկեր Л.Е. Тактика и этика судебного допроса. Москва, 1969, էջ 10:

² Տե՛ս Бойков А.Д. Нравственные основы судебной защиты. Москва, 1978, էջ 13:

³ Смоленский М.Б. Адвокатская деятельность и адвокатура в Российской Федерации. Ростов-на-Дону, 2004, էջ 71:

⁴ Տե՛ս Бойков А.Д. Этика профессиональной защиты по уголовным делам. Москва, 1978, էջ 46:

սիրության, արդարության, մարդկանց երջանկության հաստատման համար պայքարի ընթացքում»¹: Ի տարրերություն իրավունք՝ էթիկայի նորմերը բավական երկար ժամանակ չեն ունեցել մասնագիտացված պաշտոնական արտահայտման ձևեր, այլ միայն գոյություն են ունեցել մարդկանց գիտակցության մեջ, ինչպես համոզված էր Ի. Կանտը²:

Ժամանակակից պայմաններում մասնագիտական գործունեության բարոյաէթիկական հարաբերությունների կարգավորման առանձնահատկությունն այն է, որ շատ երկրներում մասնագիտական դղրտների հետ կապված էթիկական նորմերը ճեղք են բերում ձևականացված որոշակի բնույթ՝ էթիկայի վարքագծի կանոնագրքերում ամրագրվելու միջոցով³:

Այդ կանոնագրքերն ել ամրագրում են պահանջներ (դրանք կամ նույնանում են օրենքի պահանջների հետ կամ ինքնուրույն դրսուրում են ստանում՝ չկրկնելով օրենքի պահանջը), որոնց յուրաքանչյուր փաստաբան պետք է հետևի իր մասնագիտական գործունեությունն իրականացնելիս: Իսկ եթե առաջանում են այնպիսի հարաբերություններ, որոնք իրենց անդրադարձ չեն գոտել կանոնագրքերում, ապա պետք է առաջնորդվել ձևակորպված սովորույթներով և ավանդույթներով⁴:

Պրակտիկայում պաշտպանությունն արդյունավետ իրականացնելու համար հաճախ մոռացության կամ անուշադրության են նատնվում ինչ-

¹ Ste' u Murray P. Աշված աշխատությունը, էջ 37:

² История политических и правовых учений, под. ред. В. С. Нерсесянца. Москва, 2006, էջ 511:

³ ՀՀ-ում ՀՀ փաստաբանների պալատի ընդհանուր ժողովի կողմից 2006թ փետրվարի 18-ին ընդունվել է Փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքը (այսուհետ՝ Կանոնագրք): Բացի այս կարելի է հիշատակել Ամերիկյան փաստաբանների մասնագիտական էթիկայի տիպային կանոնները, Եվրոպական ընկերակցության երկրների փաստաբանների կանոնների ընդհանուր կանոնագրքը, Եվրոպական ընկերակցության իրավաբանների վարքագծի կանոնագրքը, Փաստաբանների դերի մասին հիմնական դրույթները՝ ընդունված ՄԱԿ-ի 8-րդ կոնգրեսում 1990թ օգոստոսին, Իրավաբանների միջազգային ասոցիացիայի իրավաբանական չափորոշիչները և այլն:

⁴ Ո՞Դ Փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ կետը սահմանում է. «Այն դեպքերում, եթե առաջանում է օրենսդրությամբ և սույն կանոնագրքի նորմերով չկարգավորվող իրավիճակ, ապա փաստաբանը պարտավոր է հետևել ձևակորպված սովորույթներին և ավանդույթներին, որոնք համապատասխանում են բարոյականության ընդհանուր սկզբունքներին»: Ընդորում, այդ սովորույթները յուրաքանչյուր երկրում՝ երկրի առանձնահատկություններից կախված տարրեր են: Օրինակ՝ ԱՄՆ-ում ձևակորպված սովորույթի համաձայն դատական մասից առաջ պաշտպանը և հանրային մեղադրողը հանդիպում և քննարկում են իրենց պահանջների հետ կապված հարցեր: (Ste' u Murray P. Աշված աշխատություն, էջ 21):

պես օրենքի, այնպես էլ փաստաբանական էթիկայի պահանջները: Այնինչ, պաշտպանը տակտիկա մշակելիս կամ տակտիկական հնարք ընտրելիս պետք է հետամուտ լինի, որ այն համապատասխանի օրենքի և փաստաբանական էթիկայի պահանջներին, օրինակ, ինչքան էլ տակտիկայի տեսանկյունից նպատակահարմար լինի, նա իրավունք չունի իր հարցերով ընդհատել իր ցուցունքները շարադրող հարցաքննողին, կամ չի կարող պահանջել դատական փորձաքննություն, եթե դրա հետևանքով կանարգվի մասնակցի պատիվն ու արժանապատվությունը: Եվլոպական ընկերակցության երկրների փաստաբանների կանոնների ընդհանուր կանոնագրքի 2.7 կետը արձանագրում է. «Պահպանելով խորին հարգանքը դատարանի նկատմամբ՝ փաստաբանը պարտավոր է պաշտպանել վստահորդի շահերը բարեխողորեն՝ դուրս չգալով օրենքով նախատեսված սահմաններից»: Խոկ Մ. Բարչևսկին իր կողմից ավելացնում է «ոչ միայն դուրս չգալով օրենտության շրջանակներից, այլև սահմանված էթիկայի կանոնների շրջանակներից»¹:

Այն, որ տակտիկական հնարքը պետք է էթիկական լինի՝ համապատասխանի բարոյականության և դատական էթիկայի պահանջներին, դրանում ոչ մի կասկած չկա: Խնդիրն այն է, որ միևնույն հնարքին կարող են տարբեր գնահատականներ տրվել, քանի որ շատ նեղ է այն սահմանը, որը տարանջատում է տակտիկական հնարքի էթիկական պահանջներին համապատասխանելը կամ չհամապատասխանելը: Այդ խոկ պատճառով փաստաբանական գործունեության շրջանակներում տակտիկայի և էթիկայի հարաբերակցությունը, հետևաբար և տակտիկական հնարքների բույլատրելիությունը, համարվում է «հավերժական հիմնախնդիր»: Ընդհանուր տրամաբանությունը հուշում է, որ էթիկայի և տակտիկայի «պայքարի» ժամանակ առաջնային են էթիկայի պահանջները: Այնինչ, կարծում ենք, հնարավոր են նաև այնպիսի եզակի իրավիճակներ, եթե կենաքի նժարը պետք է պաշտպանության տակտիկայի կողմը բերվի: Այստեղ պաշտպանը պետք է առաջնորդվի համաշխատության սկզբունքով՝ հաշվի առնելով այն կարևոր հանգանքը, թե խախտելով էթիկայի պահանջը՝ նա ինչ է ձեռք բերում և իր ձեռք բերածը որքանով կօգնի պաշտպանյալին:

Բազում տարիներ շարունակ արդիական է այն հարցը՝ արդյոք պաշտպանը իրավասու է պաշտպանությունը կառուցել կեղծված, սուտ ապացույցների վրա: Ընդհանուր դիրքորոշումը, որը համապատասխանում է նաև մեր համոզունքին, հետևյալն է. եթե պաշտպանին հաստատեն հայտնի է, որ դրանք կեղծ են կամ առավել և նա ինքը մասնակցություն է ունեցել ապացույցներ կեղծելու մեջ, ինչի արդյունքում նա կվերածվի հանցագործության օժանդակողի, ապա միանշա-

¹ Ст. Барщевский М. Адвокатская этика. Москва 2000, кг 90:

նաև իրավասու չէ, քանի որ դա հակասում է նաև պաշտպանի դիրքին և բարի համբավին: Իրավացի է Ա.Ս. Կորյլիկովը՝ ասելով «սուտը, չիմ-նավորված ապացույցներն ու հետևությունները, փաստերի մտադրված խեղաթյուրումը խորապես հակացուցված են: Դրանք անհամատեղելի են փաստաբանի հեղինակության հետ՝ որպես մարդու և իրավաբանի, ով կատարում է մարդասիրական գործառույթ: Իսկ պաշտպանության արդյունավետության տեսանկյունից դրանք վտանգ են ներկայացնում նաև վստահորդի ճակատագրի համար: Հայտնաբերված սուտը, նոյ-նիսկ չնշին, պատռում է վստահությունն այն ամենի նկատմամբ, ինչ փաստաբանը մինչ այդ ներկայացրել էր, քանի որ անկեղծությունն աս-տիճանավորում չունի»¹: Իսկ Ա.Ֆ. Կոնին գրում է. «Նպատակը չի ար-դարացնում միջոցները, բարձրագույն նպատակը արդարադասութ-յունն է, ուստի, սուտ խոսելը, նոյնիսկ պաշտպանյալի օգտին, չի ար-դարացնում պաշտպանին»²:

Իրավիճակը բարդանում է, եթե պաշտպանին չի հաջողվում իր պաշտպանյալին համոզել չկիրառել կենծ ապացույցներ և պաշտպա-նությունն անօրինական միջոցներով չիրականացնել: Այս դեպքում միմյանց հետ բախման մեջ են մտնում երիկայի երեք պահանջ՝ փաս-տաբանական գաղտնիքը (բոլոր այն տեղեկությունները, որոնք վստա-հորդը փոխանցել է փաստաբանական գործունեության ընթացքում, փաստաբանական զարտնիք են և, օրենքով հստակ սահմանված են դրանք իրավաբանկելու դեպքերը), դատարանին կենծ ապացույցներ չներկայացնելու³ և վստահորդի դիրքորոշմանը հակառակ դիրքորոշում չընդունելու պահանջը: Օրենսդրությունը պաշտպանին հնարավորութ-յուն չի տալիս իրաժարվել ստանձնած պաշտպանությունից (քր. դատ. օր.-ի 73-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ պաշտպանն իրա-վունք չունի ինքնական դադարեցնել իր լիազորությունները): Այս առու-մով հատկանշական է, որ եթե ՌԴ Փաստաբանական գործունեության մասին օրենքի 6-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 6-րդ կետը ուղղակի սահմա-նում է, որ «փաստաբանն իրավասու չէ իրաժարվել ստանձնած պաշտ-պանությունից», ապա ՀՀ-ում նոյնանուն Օրենքի 20-րդ հոդվածը սահ-մանում է «փաստաբանն իրավունք ունի իրաժարվել վստահորդի նկատմամբ իր ստանձնած պարտավորություններից միայն սույն օրեն-

¹ Ст. Кобликов А.С. Юридическая этика. Москва, 1999, № 131:

² Ст. Киселев Я.С. Этика адвоката (нравственные основы деятельности адвоката в уголовном судопроизводстве). Ленинград, 1974, № 41:

³ՀՀ կանոնագրում այս դրույթն իր ուղղակի ձևակերպումը չի ստացել. դա կա-րեսի բնեցնել կանոնագրի ընդհանուր տրամադրանությունից: Դրա փոխարեն նմանատիպ նորմ են պարունակում, օրինակ ԱՄՆ-ի, Շվեյցարիայի, Ֆինլան-դիայի, Եվրոպական ընկերակցությունների կանոնագրքերը համապատաս-խանաբար 3.3, 43, 44, 44 հոդվածներում:

քով, ինչպես նաև վստահորդի հետ կնքված պայմանագրով նախատեսված դեպքերում»: Նույնարովանդակ հոդվածից զերծ չեր նաև 1998թ. ընդունված «Փաստաբանական գործունեության նախին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածը: Այսուղ անհասկանալի է՝ ինչ հիմք նկատի ունի օրենսդիրը, քանի որ դրանց ուղղակի նախատեսումը բացակայում է նաև քր. դատ. օր.-ով: Մինչդեռ, կարծում ենք, նման հիմքերի նախատեսումը սխալ չեր լինի: Տրամաբանական կլինի, որ շատ սահմանափակ դեպքերում պաշտպանին հնարավորություն տրվի, օրինակ, եթե պաշտպանյալը նրան դրդում է հանցագործության, հրաժարվել պաշտպանությունից: Պարզաբան պետք է օրենսդրական կարգավորումը շատ հստակ լինի, որպեսզի այն կամայականությունների տեղիք չտա. այնուամենայնիվ, ինչ հիմք էլ, որ նախատեսվի հրաժարման հնարավորություն պետք է տրվի մինչև ապացույցները հետազոտելը:

Այլ է մոտեցումը, եթե պաշտպանն ուղղակի կասկածում է ներկայացվող ապացույցների սուտ կամ ոչ հավաստի լինելու մեջ: Չնայած այս հարցը տարբեր տեսաբանների կողմից քննարկման առարկա է եղել, սակայն միասնական մոտեցում այդպես էլ չի ձևավորվել:

Այսպես, տեսաբան Ն.Պ. Կանը ցուցաբերում է հետևյալ մոտեցումը. «Եթե պաշտպանը պաշտպանությունն իրականացնելիս հիմնվի կասկածելի փաստարկների և ապացույցների վրա, ապա անմիջապես կվերածվի արդարադատության դեմ պայքարողի. ինչն անհարիտ է նրա կոչմանը»¹: Հակառակ կարծիքն է արտահայտել Ն.Ն. Պոլյանսկին. «Պաշտպանը ոչ միայն իրավունք ունի, այև պարտավոր է կասկածելի փաստարկներ ներկայացնել. դա բխում է նրա առաքելությունից»²: Հատկանշական է, որ այս հարցին միանշանակ պատասխան չի տախս նաև արտասահմանյան երկրների փորձը: Այսպես, Եվրոպական ընկերակցության երկրների փաստաբանների կանոնների ընդհանուր կանոնագրքի 4.4 հոդվածի համաձայն. «պաշտպանն իրավունք չունի դատարանին հայտնել ոչ հավաստի և կասկածելի կամ սուտ տեղեկություններ»: Իսկ ամերիկյան փաստաբանների մասնագիտական երիկայի տիպային կանոնների 3.3 կանոնի համաձայն «պաշտպանը դատարանին չպետք է ներկայացնի այնպիսի ապացույցներ, որոնց կեղծված լինելու մասին ինքը հաստատապես գիտի»: Այս կանոնագրքում, ի տարբերություն նախորդի, կասկածելի ապացույցների մասին ոչինչ չի ասվում:

Այս հարցի վերաբերյալ մեր դիրքորոշումը հետևյալն է. պաշտպանը քրեական դատավարությանը մասնակցում է իր պաշտպանյալի օգտին խոսող բոլոր ապացույցները վեր հանելու համար, իսկ այն ապացույցնե-

¹ Ст. Кан Н.П. Некоторые вопросы адвокатской этики. «Вопросы защиты по уголовным делам», մեջբերումն ըստ Строгович М.С. Проблемы судебной этики. Москва, 1974, էջ 263:

² Ст. Полянский Н.Н. Правда и ложь в уголовной защите. Москва, 1927.էջ 47:

ըր, որոնց ճշնարիտ լինելը կասկած է հարուցում, բնականարար, կարող են հավասարապես և՝ ճիշտ լինել, և՝ սխալ. խնդիրն էլ հենց նրանում է, որ, ի տարբերություն դատավարությանը մասնակցող պետական մարմինների, պաշտպանը հնարավորություն չունի իր վարկածների ճիշտ կամ սխալ լինելը ստուգել: Իսկ, օրինակ, վկայի ցուցունքները ցանկացած պահի կարող են կասկած առաջացնել՝ կախված մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պյատճառներից՝ ընկալման ճշտություն, վատ հիշողություն, վերարտադրելու հստակություն և այլն: Ի վերջո, պաշտպանին գրկելով կասկածելի փաստեր ներկայացնելու հնարավորությունից՝ պաշտպան-յամ ինքնարտինքյան գրկվում է այժմ կարևորագույն սկզբունքից, ըստ որի՝ չփարատված կասկածները մեկնարանվում են հօգուտ մեղադրյալի: Ուստի, կարծում ենք, միանգամայն արդարացված է, որ պաշտպանը մեղադրյալի կամ կասկածյալի պաշտպանության տակտիկան կառուցի նաև կասկած հարուցող փաստարկների և ապացույցների վրա:

Տակտիկայի օգտին պետք է մեկնարանվի նաև այն հարցը, եթք պաշտպանը չի անդրադառնում իր պաշտպանյալի համար ոչ ձեռնոտու հանգամանքներին, հատկապես պաշտպանական ճարի բովանդակության մեջ: Չնայած որոշ տեսարաններ այն չեն դիտարկել տակտիկայի տեսանկյունից և համարել են էթիկայի խախտում, սակայն չպետք է մոռանալ, որ պաշտպանը քրեական դատավարությանը մասնակցում է մեղադրյալի օգտին ամեն ինչ վեր հանելու առաջերարյանը՝ ի տարբերություն մեղադրանքի կողմի, որը պետք է իրականացնի գործի բազմակողմանի և օբյեկտիվ քննություն՝ վեր հանելով ինչպես կողմ, այնպես էլ դժմ խոսող հանգամանքները: Այս նույն սկզբունքով էլ պետք է կառուցվի կողմերի ճառերը, դատախազը բոլոր հանգամանքները պետք է ներկայացնի (ըստ Ա.Ֆ. Կոնիի նա պետք է լինի «խոսող դատավոր»), իսկ պաշտպանը՝ միայն ամբաստանյալ օգտին խոսողները: Օրինակ, եթե պաշտպանյալը ռեցիփիլսան է, ապա տակտիկայի տեսանկյունից միանշանակ բույլատրելի է չիրապարակել այդ հանգամանքը, եթե հակառակորդ կողմը այդ տեղեկությանը չի տիրապեսում: Իրավացի էր Օստոն ֆոն Բիսմարկը, եթք ասում էր. «Ամրող ճշմարտությունն ասել հնարավոր չէ, սակայն այն, ինչ ասկու է, պետք է համապատասխանի իրականությանը»:

Բավական հետաքրքիր հարցադրում է նաև այն, ըստ որի պաշտպանը իրավասու է արդյո՞ք մեղադրանքի կողմի սխալների վրա կառուցել պաշտպանական տակտիկան: Այս առումով, գրականության մեջ միասնական կարծիք չի արտահայտվել. այսպես, Մ. Ս. Ստրոգովիչի համոզմանը պաշտպանին բույլատրվում է մասնակցել մինչդատական վարույթին հենց նրա համար, որ սխալներ հայտնաբերելիս տեղյակ պահի քննիչին՝ նրան տալով դրամք ուղղելու հնարավորություն: Իսկ

դա շանելը ուղղակիորեն հակասում է երիկայի կանոններին¹: Այս տեսակետի հակառակորդները, պարզապես նշում են. «Եթե պաշտպանը հայտնաբերել է դատավարական սխալներ, անհրաժեշտություն չկա անմիջապես միջնորդություն ներկայացնել դրանք վերացնելու համար, քանի որ դրանք քննիչի սխալներն են, ուստի վերջինս օրյեկտիվ հնարավորություն ուներ դրանք քույլ չտալու»²: Ինչևէ, մենք գտնում ենք, որ այս հարցին ավելի ճկուն մոտեցում պետք է ցուցաբերել, մասնավորապես, եթե քննիչի սխալների հետևանքով խախտվել է մեղադրյալի կամ կասկածյալի իրավունքները կամ օրինական շահերը, օրինակ, անձին 72 ժամվա փոխարեն արգելանքի տակ են պահել 96 ժամ, ապա անհնաստ է այս և նմանատիպ սխալները պահել մինչև դատական վարույք՝ այդքան ժամանակ խախտված քողնելով պաշտպանյալի իրավունքները, հատկապես, եթե դրանց ներկայացումը դատարանին, պաշտպանին տակտիկական ոչ մի առավելություն չի տալիս: Սակայն կարող են և այնպիսի սխալներ լինել, որոնց վիճարկումը դատարանում պաշտպանին տակտիկական մեծ առավելություն կտա, ասենք, օրինակ, դեպքի տեղի գննության արձանագրությանը ծանորանափառ պաշտպանը նկատում է, որ դիակի վրայից հայտնաբերված ժամացույցը ոչ ոք պաշտպանյալին է պատկանում, ոչ ոք տուժողին:

Զենք բացառվում նաև իրավիճակներ, երբ մեղադրանքի կողմից քույլ տվյալ սխալները բխում են պաշտպանյալի շահերից, օրինակ, սխալ կազմված ճանաչման արձանագրությունը, որտեղ պաշտպանյալին չեն ճանաչել. այստեղ պարզապես կիրառվում է ապացույցների ասիմետրիայի կանոնը: Սրա հետ սերտորեն առնչվում է նաև այն խնդիրը, երբ մեղադրանքի կողմը քույլ է տվել նյութական իրավունքի խախտում՝ սխալ որակելով արարքը կամ ծանրացնող հանգամանքները հաշվի չառնելով: Քանի որ փաստարանական երիկայի ուղղակի պահանջ է չվճասել պաշտպանյալի շահերը, ուստի, պաշտպանը, կարծում ենք, լիովին իրավասու է այդ մասին շիայտնել մեղադրանքի կողմին: Այս առումով, իրավացիորեն գրում է Ն.Ս. Կիպինար. «Դատավարական ինմաստով պաշտպանը ապացույցներ չի հավաքում, իսկ նրան ում վերապահված է այդ բացառիկ իրավունքը, քող բարի լինի հետևել օրենքին և քույլ չտալ այնպիսի սխալներ, որոնք և կարող եք քույլ չտալ, հակառակի մեջ պաշտպանության կողմը ոչ մի մեղք չունի»³:

Թե՛ օրենքի, թե՛ երիկայի պահանջ է, որ փաստարանն իրավունք չունի վստահորդի դիրքորոշմանը հակառակ դիրքորոշում ընդունել: Այս

¹ Տե՛ս Стrogовиc M. C. նշված աշխատությունը, էջ 249:

² Տե՛ս Չашин A.H. Стратегия и тактика адвокатской деятельности. Москва, 2008, էջ 188:

³ Տե՛ս Кипинс Н.М. Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность. Москва, էջեր 2000, 173-195:

դրույթի հետ լիովին համաձայն ենք, եթե խոսքը վերաբերում է հանցագործության մեջ մեղքն ընդունելուն: Սակայն չենք կարող համաձայնվել, եթե պաշտպանի այս կամ այն դիրքորոշումը բխում է պաշտպանության տակտիկայից: Օրինակ, եթե մեղադրյալն առանց հիմնավոր պատճառի ցանկություն չի հայտնում իր օգտին ցուցմունքներ տվող վկային հարցաքննել: Պաշտպանը, համոզված լինելով, որ նման անձի ցուցմունքները փաստարանական գաղտնիք, ինչպես նաև մեղադրյալն կամ նրա հարազատներին վարկարեկող տեղեկություններ չեն պարունակում ու մեղադրյալն ծաղրի առարկա չեն դարձնի, կարծում ենք, իրավասու է հակառակ նրա ցանկության միջնորդություն ներկայացնել: Նույն սկզբունքով կարող է առաջնորդվել նաև մասնագետին դիմելիս, չնայած, որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ը այս հարցում պարտադիր է համարում պաշտպանյալի համաձայնությունը: Պաշտպանի հիմնական խնդիրն է բարեկավել պաշտպանյալի վիճակը և յուրաքանչյուր դրան ուղղված գործողություն նաև կարող է կատարել:

Տակտիկական հնարքի էթիկական լինելը ինքնըստինքյան ենթարում է, որ այն չգետք է նվաստացնի պաշտպանյալի, տուժողի և դատավարության մյուս մասնակիցների պատիվն ու արժանապատվությունը: Սակայն, կարծում ենք, պաշտպանը ոչ միայն իրավունք ունի, այլև պարտավոր է իրավարակել այնպիսի փաստեր, որոնք մերկացնում են տուժողի, ինչպես նաև ամբաստանյալի ոչ պատշաճ վարքագիծը, բացասական են բնութագրում նրա անձը, վկայում են նրա մոտ առկա հոգեկան հիվանդության մասին և այլն, եթե դրանք այս կամ այն կերպ կծառայեն պաշտպանյալի օրինական շահերին: Հակառակ դեպքում, անզամ պաշտպանյալի պնդման պայմաններում, պաշտպանը էթիկայի կանոնների, ինչպես նաև օրենքի լուրջ խախտում թույլ տված կլինի:

Բավական հետաքրքիր և պրոբեմային է այն հարցադրումը, համաձայն որի ինչ աստիճան պետք լինի պաշտպանի ազդեցությունը մեղադրյալի (կասկածյալի) ցուցմունքների վրա: Այս հարցի պատասխանը օրենսդրության մեջ գտնել հնարավոր չէ և, ի տարրերություն գրականության մեջ արտահայտված հետևյալ կարծիքի, ըստ որի ՀՀ քրեական օրենսդրի 341-րդ հոդվածում իրեն ցուցմունք տալուն հարկադրելուն հանցակազմի սուբյեկտ պետք է նախատեսել նաև պաշտպանին¹, (քննականաբար, այն դեպքում, եթե մեղադրյալը սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմի սուբյեկտ դառնա), կարծում ենք, օրենսդրական ամբագրման կարիք չկա: Մեր մոտեցումը հիմնավորվում է այն հանգամանքով, որ պաշտպանի և պաշտպանյալի տեսակցությունը կոնֆիդենցիալ է, այ-

¹ Տե՛ս Հարությունյան Ի.: Պաշտպանի դատավարական ինքնուրույնության սահմանները և պաշտպանյալի հետ համագործակցությունը // Պետություն և իրավունք, 2008, N1, էջ 101:

սինքն՝ գաղտնի, որի պայմաններում հնարավոր չէ ճշգրիտ որոշել՝ պաշտպանը հարկադրել է, թե՝ ոչ: Այդ իսկ պատճառով այս հարցի կարգավորումը չի կարող դուրս գալ էթիկայի նորմերի սահմաններից:

Ինչիցեն, փորձենք վերոշարադրյալ հարցադրումը լուսաբանել էթիկայի պահանջների օգնությամբ: Եթե պաշտպանյալը ցուցմունքների սեփական սուտ տարրերակն է հորինել և առաջարկում է պաշտպանին դրանք վերածնակերպել և հղել, և պաշտպանը տեղյակ է դրանց սուտ լինելու մասին, ապա այս իրավիճակը հավասարեցվում է պացույցներ կեղծելուն օժանդակելու մեջ: Չնայած այս արարքը հանցակազմ չի պարունակում, սակայն հակասում է էթիկայի այն պահանջին, ըստ որի պաշտպանն իրավասու չէ դատարանին կեղծ ապացույցներ ներկայացնել, բացի այդ ՀՀ իրավաբանների մասնագիտական վարքագծի կանոնագրքի 3.5 հոդվածը սահմանում է. «Ոչ մի պատճառարանուրյամբ իրավաբանը չպետք է դրդի դատավարության նասնակիցներին սուտ ցուցմունք տալու»:

Իսկ եթե պաշտպանը այդպիսի ապացույցներ ներկայացրել է զուտ այն պատճառով, որ նրան հայտնի չէր դրանք կեղծված լինելու փաստը, ապա էթիկայի պահանջի խախտում չի կարող արձանագրվել: Նման մոտեցումը շատ հետաքրքիր է ամրագրված Ընդդիայի և Ֆինլանդիայի փաստարանի վարքագծի կանոնագրքերի համապատասխանարար 45 և 43-րդ հոդվածներում. «Բացի այն դեպքերից, երբ դրա համար կան հասուն պատճառներ, փաստարանը պարտավոր չէ պարզել իր հաճախորդի հայտնած տեղեկությունների ճշմարտացիությունը, սակայն նա չի կարող դատական քննության ընթացքում հրապարակել ակնհայտ սուտ տեղեկություններ կամ վիճարկել այն տեղեկությունները, որոնց ճշմարտացիությունը նրան հաստատապես հայտնի է»:

Կարծում ենք, ընդունելի չէ նաև հակառակ մոտեցումը: Պաշտպանն իրավասու չէ պաշտպաննային թելադրել ցուցմունքների այս կամ այն բովանդակություննը, փոխել դրանք, հարմարեցնել պաշտպաննայի շահերին: Սրան հակառակ շատ ողջունելի է այն մոտեցումը, երբ պաշտպանը մեղադրյալն խորհուրդ է տալիս՝ ինչպես շարադրել իր ցուցմունքները, ինչ հաջորդականությամբ ներկայացնել դեպքերը և եղելությունը, որ հանգանանքները շեշտադրել և այլմ՝ առանց փոխելու ցուցմունքների բովանդակությունը:

Դատական պրակտիկային ծանոթ են նաև այնպիսի դեպքեր, երբ պաշտպանն իր ճառը սկսում է այսպես. «Հարգելի՛ դատարան, ինձ համար այս մարդին ուղղակի անտանելի է...», կամ «Ես շատ տհաճուրյամբ եմ պաշտպանում նման հանցագործներին...»

Գրեթե բոլոր երկրների փաստարանի վարքագծի կանոնագրքերն անուղղակի սահմանում են, որ փաստարանը պետք է հարզալից, արժանապատիվ, մարդասիրական վերաբերմունք ցուցաբերի իր վստահորդի

նկատմամբ, հարգի նրան իր գործունեության ընթացքում և չնվաստացնի արժանապատվությունը: Իսկ վերը նշված օրինակներում այդ պահանջները պահպանված չեն: Այս առունող հետաքրքիր է ամերիկյան պրակտիկան. պաշտպանները հիմնավորում են, որ նրանք նպատակ չունեն վիրավորել ամբաստանյալին, այլ պարզապես ճառը նմանատիպ արտահայտություններով սկսելը մտնում է տակտիկայի բովանդակության մեջ, քանի որ դրա հետևանքով հնարավորություն է ընձեռվում գրավել երդվալ ատենակալների ուշադրությունը, նրանց մոտ հետաքրքրություն է առաջանում, նմանատիպ արտառող խոսքերից և ակամս ստիպված են լինում սկզբից մինչև վերջ ուշադրի լսել¹: Փաստորեն, ամերիկյան պրակտիկան պաշտպանին հնարավորություն է տալիս ամբաստանյալի անձը անարգելը դիտել որպես տակտիկական հնարք և դրա միջոցով գրավել ատենակալների ուշադրությունը: Կարծում ենք, նման տակտիկական հնարքներ կիրառելուց պետք է գերծ մնալ և դատարանի ուշադրությունը ավելի երիկական միջոցով գրավել:

Պաշտպանական տակտիկայի և փաստաբանական երիկայի հարաբերակցությունը հատկապես սրվում է կոլիզիոն պաշտպանության ժամանակ²: Կոլիզիոն պաշտպանության տարբերակից զիծն այս է, որ առկա են ոչ միայն տարբեր նպատակներ, այլև դրանց հասնելու տարբեր միջոցներ և հնարքներ: Պաշտպանության կոնֆլիկտը մեղադրանքի հետ միանգանայն բնական է, և Օ.Յա. Բակի խոսքերով միակ և հիմնական պատճառը, ինչի համար պաշտպանը մասնակցում է դատավարությանը, մեղադրանքի հետ անհաջողական կոնֆլիկտն է³, ուստի և այս պայմաններում պաշտպանի գործունեությունը ենթարկվում է քավական լսվ ուսումնասիրած և հետազոտած հոգեբանության, կրիմինալիստիկական տակտիկայի ընդհանուր և մասնավոր պահանջներին: Պաշտպանների շահերի միջև եղած հակասությունները էականորեն դժվարեցնում են պաշտպանությունը: Պաշտպանը պետք է պաշտպանության այնպիսի տակտիկա, միջոցներ և հնարքներ ընտրի, այնպիսի միջնորդություններ հարուցի, որի արդյունքում մյուս պաշտպանյալներին վնաս չհասցվի, քանի նա կոչված է պաշտպանելու իր պաշտպանյալի շահերը և ոչ թե մեղադրելու մյուսներին: Սակայն պաշտպանի յուրաքանչյուր հայտարարություն մյուս ամբաստանյալների դեմ թույլատրվում է միայն այն քացախիկ դեպքերում, եթե հնարավոր չէ առանց դրա իրականացնել իր ամբաստանյալի պաշտպանությունը, ինչպես նաև նա խուսափելու իրական հնարավորություն չունի: Այս քա-

¹ Ste'u Mauet T.A. Trial Techniques. New York, 1996, էջ 95:

² Collisio-լաստիներնից քարգմանած նշանակում է քայլում, հակասություն:

³ Ste'u Баев О. Я. Конфликтты деятельности следователя. Воронеж, 1981, էջ 568:

ցառությունը մասնագիտական գրականության մեջ կոչվում է «անհրաժեշտ պաշտպանություն» կամ «ծայրահեղ անհրաժեշտություն»¹:

Փաստաբանական պրակտիկայում չեն բացառվում նաև այնպիսի իրավիճակներ, երբ պաշտպանի մշակած տակտիկայի և նրա կողմից կիրառած տակտիկական հնարքների արդյունքում (օրինակ՝ վկայի հարցաքննություն, միջնորդության ներկայացում, մասնագետին դիմելը և այլն) ոչ թե պաշտպանյալի վիճակը բարեկավվում է, այլ ընդհակառակը՝ վնասվում է վերջինիս շահերը: Կարծում ենք, այս իրավիճակներում նախ և առաջ պետք է ուշադրությունը իրավիրել պաշտպանի դիտավորությանը, եթե վերջինս իր բոլոր պարտականությունները կատարել է բարեխնդորեն, հետևել է օրենքի և էթիկայի պահանջներին, գործել է պաշտպանյալի շահերից, ապա այս պարագայում, կարելի է ասել, որ պաշտպանը պարզապես բարեխնդորեն մողորության մեջ է գտնվել, ուստի, լիովին արդարացի կլինի համարել, որ նա կատարել է իր մասնագիտական պարտքը: Ընդ որում՝ պետք է նաև անուշադրության չմատնել, որ դրա հիմնական պատճառը կարող է հենց պաշտպանյալը լինել, ով, չվստահելով իր պաշտպանին, պաշտպանության համար էական շատ փաստեր և հանգամանքներ նրան չի հայտնել և այլի: Սինչեղո, եթե նրա գործողությունները դիտավորության արդյունք են, ապա խախտվում է ոչ միայն էթիկայի, այլև օրենքի պահանջները:

Եզրափակիչ մաս

Ի մի քերելով վերոշարադրյալը նշենք, որ ընդհանուր առնամբ պաշտպանությունն իրականացնելիս պաշտպանը պետք է մշտապես հավատարիմ մնա իր կոչմանն ու համրավին, չպետք է կիրարի այնպիսի տակտիկական հնարքներ, որոնք թեկուզ և հանցագործություն չեն (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 334, 335, 337, 342, 343², 344, 349 հոդվածներով նախատեսված հանցակազմների սուբյեկտ է նաև պաշտպանը), սակայն կիրառումը անթույլատրելի է էթիկայի պահանջների ուժով: Ընդ որում, Ռուսաստանում կատարված հետազոտությունները վկայում են, որ փաստաբանների կողմից խախտումներ հիմնականում արվում են

¹ Ст. 1 Степовский Ю.И., Мирзоев Г. Б. Профессиональный долг адвоката и его статус. Москва, 2003, № 60, Баев О.Я. Нюансы адвокатуры, Москва, 2008, № 582:

² ՀՀ Սահմանադրական դատարանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 343-րդ հոդվածը հակասահմանադրական է ճանաչել, այն պատճառով, որ հոդվածի հիպորեցում որպես սուբյեկտ նախատեսված էին միայն վկայի տուժողը և պաշտպանը, և «այլ գործողություններ» արտահայտությունը պարզաբանված չէր:

պաշտպանյալին պաշտպանելու ցանկությունից¹: Սակայն ինչպես ժամանակին ասել է Արիստոտելը. «Ճշտի թիկունքում միշտ ավելի շատ տրամաբանական ապացույցներ և բարոյական փաստարկներ կան»:

Իսկ ինչ վերաբերում է պաշտպանական տակտիկայի և փաստաբանական էթիկայի հարաբերակցությանը, ինչը պաշտպանի գործունեության «հավերժական հիմնախնդիրներից է», պարզապես առաջարկում ենք, որ պաշտպանը պաշտպանության գիծ ընտրելիս առաջնորդվի երկու կարևորագույն սկզբունքներով՝ մասնագիտական պարտքի և համաշափության: Մասնագիտական պարտքի սկզբունքը ինքնաստիճան ենթադրում է երկու կարևոր բաղադրատարեր՝ որոնցից է չվնասել պաշտպանյալի շահերին ոչ մի դեպքում: Այս առումով տեղին է արտահայտվել Ն.Ն. Պոյանսկին. «Պաշտպանը իրավասուչ վնասել իր պաշտպանյալին անգամ հանուն արդարադատության»²: Իսկ մյուս բաղադրատարը՝ իրականացնել պաշտպանյալի վիճակը բարեկավող յուրաքանչյուր գործողություն: Անմիջապես սրա բովանդակությունից էլ բխում է համաշափության սկզբունքը, որի էությունն է յուրաքանչյուր գործողություն, որն ուղղակի հակասության մեջ է մտնում թե՛ պաշտպանյալի, թե՛ այլ անձանց շահերի հետ, նախաձեռնելուց առաջ նախ հավասարակշռել, թե այդ գործողության իրականացման արդյունքում ինչ չափ կտուժեն այլ անձանց շահերը և ինչ չափ կբարելավի պաշտպանությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Իրավական ակտեր

- ՀՀ Սահմանադրություն ընդունված 05.07.1995թ. (2005թ-ի նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով):
- «Մարդու իրավունքների համընդիանուր հոչակագիր»՝ ընդունված և հոչակված ՍԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի կողմից 1948թ-ի դեկտեմբերի 10-ին 217 Ա (III) բանաձևով:
- «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր»՝ ընդունված ՍԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի կողմից 1966թ-ի դեկտեմբերի 16-ին 220 Ա (XXI) բանաձևով:

¹ Տե՛ս առավել մանրամասն Գարմաև Յ.Պ. Пределы прав и полномочий адвоката в уголовном судопроизводстве и типичные правонарушения. Иркутск, 2005, էջ 94:

² Տե՛ս Полянский Н.Н. նշված աշխատությունը, էջ 57:

4. «Մարդու իրավունքների և իշխանական ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիա՝ ընդունված Եվրախորհրդի կողմից 1950 թվականին:
- 5.ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (Գոփոխություններով ու լրացումներով 2008թ-ի հուլիսի 1-ի դրությամբ):
- 6.ՀՀ քրեական օրենսգիրք (2007թ-ի ապրիլի 17-ի դրությամբ):
- 7.«Փաստարանության մասին»ՀՀ օրենք (14.12.2004):
- 8.«Փաստարանական գործունեության մասին»ՀՀ օրենք (18.06.1998):
- 9.ՀՀ իրավաբանների մասնագիտական վարքագծի կանոնագիրք (19.12.1999):
- 10.ՀՀ «Փաստարանի վարքագծ» կանոնագիրք (18.02.2006):
- 11.Уголовно-процессуальный кодекс РФ (по состоянию на 18.12.2009).
- 12.Кодекс профессиональной этики адвоката (31.12.2003).
- 13.Общий кодекс правил для адвоката Европейского сообщества (28.10.1988).
- 14.Типовые правила профессиональной этики американской ассоциации юристов (02.03.1993).
- 15.Кодекс поведения адвоката (принят Советом Шведской ассоциации адвокатов 09.11.1984).
- 16.Правила надлежащего профессионального поведения адвокатов (принят коллегией адвокатов Финляндии, 09.06.1972).
- 17.Основные положения о роли адвокатов (приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступлений в августе 1990г в Нью-Йорке).

Տեսական գրականություն

1. Ղուկասյան Հ.Հ.: Քրեական գործերով պաշտպանության իրականացման տակտիկան և մեթոդիկան. Երևան, 2007:
2. Փրկչության բառարան, Երևան, 1975:
3. Аверьянов Т.В., Белкин Р.С. и др., Криминалистика. Москва, 2001
4. Адвокатура в России, под. ред. А.А. Власова, О.В. Исаенковой, Москва, 2009.
5. Ароцкер Е.Л. Тактика и этика судебного допроса. Москва, 1969.
6. Баев О. Я. Конфликты деятельности следователя. Воронеж, 1981.
7. Баев О.Я. Основы криминалистики. Москва, 2001.

8. Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него. Москва, 2008.
9. Бойков А.Д. Нравственные основы судебной защиты. Москва, 1978
10. Бойков А.Д. Этика профессиональной защиты по уголовным делам. Москва, 1978.
11. Бойков А.Д., Капинус Н.С. Адвокатура России. Москва, 2000.
12. Барщевский М. Адвокатская этика. Москва, 2000.
13. Гармаев Ю.П. Пределы прав и полномочий адвоката в уголовном судопроизводстве и типичные правонарушения. Иркутск, 2005.
14. История политических и правовых учений, под. ред. В. С. Нерсесянца. Москва, 2006.л
15. История политических и правовых учений, под. ред. В. С. Нерсесянца.Москва, 2006
16. Кисилев Я.С. Этика адвоката. Ленинград, 1974
17. Кипинс Н.М. Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность. Москва, 2000
18. Кобликов А.С. Юридическая этика. Москва, 1999.
19. Пикар Э. Об адвокате (парадокс). Москва, 2000.
20. Полянский Н.Н. Правда и ложь в уголовной защите. Москва, 1927.
21. Пухова Т. Бизнес-адвокатура. Москва, 2004.
22. Сергеич П. Искусство речи на суде. Тула, 1999.
23. Смоленский М.Б. Адвокатская деятельность и адвокатура в Российской Федерации. Ростов-на-Дону, 2004.
24. Стецовский Ю.И., Мирзоев Г.Б. Профессиональный долг адвоката и его статус, Москва, 2003
25. Строгович М.С. Проблемы судебной этики. Москва, 1974.
26. Чашин А.Н. Стратегия и тактика адвокатской деятельности. Москва, 2008.
27. Mauet T.A., Trial Techniques, New-York, 1966.
28. Murray P., Basic Trial Advocacy, Harvard,1995.